

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ П. В. Кутуєв
(підпис)
« ____ » _____ 2018 р.

**Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
зі спеціальності 054 «Соціологія»
на тему: «Дипломатія в умовах конфлікту»**

Виконав:
студент II курсу, групи СЛЗ-71мп
Гончар Євгеній Петрович _____

Науковий керівник:
викладач кафедри соціології, к. політ. н., Яковлева Н. І. _____

Рецензент:
доцент кафедри теорії та практики управління,
к. філос. н., доцент Архипова Є. О. _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.
Студент _____
(підпис)

Київ 2018

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-професійною програмою

Спеціальність (спеціалізація) – 054 «Соціологія» («Врегулювання конфліктів та медіація»)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П. В. Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Гончару Євгенію Петровичу

1. Тема дисертації «Дипломатія в умовах конфлікту», науковий керівник дисертації Яковлєва Неллі Іллівна, викладач кафедри соціології, к. політ. н., затверджені наказом по університету від «15» листопада 2018 р. №4176-с.
2. Термін подання студентом дисертації «07» грудня 2018 р.
3. Об'єкт дослідження – дипломатія в умовах конфлікту.
4. Предмет дослідження – експертна дипломатія як перспективний метод врегулювання конфліктів.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
  - розглянути теоретико-методологічні засади дослідження дипломатії і конфліктів;
  - проаналізувати основні підходи до вивчення дипломатії;

- визначити дипломатичні шляхи вирішення конфліктів;
  - проаналізувати етапи становлення дипломатичних відносин після Другої світової війни;
  - визначити методи і практики дипломатичної роботи в у мовах конфлікту;
  - дослідити новітні практики у дипломатичній роботі;
  - виявити перспективність експертної дипломатії як методу врегулювання конфліктів;
  - дослідити та надати оцінку стану зовнішній політиці України у 2018р.
6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу – _____.
7. Дата видачі завдання «28» вересня 2018 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	Визначення напрямку наукового дослідження	01.09.2017 – 30.11.2017	Виконано
2	Вивчення літературних джерел з предмету дослідження	01.09.2017 – 30.12.2017	Виконано
3	Складання розгорнутого плану магістерської дисертації та обговорення його з науковим керівником	01.12.2017 – 15.01.2018	Виконано
4	Підготовка Розділу 1. «Теоретико-методологічні засади дослідження дипломатії конфліктів»	01.02.2018 – 15.04.2018	Виконано
5	Підготовка Розділу 2. «Дипломатичні шляхи вирішення конфліктів»	01.09.2018 – 31.10.2018	Виконано
6	Підготовка Розділу 3. «Новітні практики у дипломатичній роботі»	01.11.2018 – 15.11.2018	Виконано
7	Оформлення магістерської дисертації	25.11.2018 – 27.11.2018	Виконано
8	Оформлення бібліографічного апарату та тексту дисертації	19.11.2018 – 27.11.2018	Виконано

9	Передача магістерської дисертації керівнику	27.11.2018	Виконано
10	Попередній захист магістерської дисертації	29.11.2018	Виконано
11	Передача магістерської дисертації рецензенту для написання рецензії	30.11.2018	Виконано

Студент

Є. П. Гончар

Науковий керівник дисертації Н. І. Яковлева

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИПЛОМАТІЇ І КОНФЛІКТІВ	8
1.1. Основні підходи до вивчення дипломатії.....	8
1.2. Конфлікт – як соціально-політичне протиріччя.....	17
Висновок до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2: ДИПЛОМАТИЧНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ. 31	
2.1. Історія установаження дипломатичних відносин після Другої світової війни.....	31
2.2. Дипломатична робота в умовах конфлікту: методи і практики.....	39
Висновок до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3: НОВІТНІ ПРАКТИКИ У ДИПЛОМАТИЧНІЙ РОБОТІ...50	
3.1. Експертна дипломатія – як перспективний метод врегулювання конфліктів.....	50
3.2. Дослідження: Експертна дипломатія як інструмент зовнішньої політики України у 2018.....	63
ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	63
РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	66
Висновок до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Однією із ключових змін на міжнародній світовій арені початку ХХІ століття, безумовно, є утвердження нового значення та ролі дипломатичних відносин. Процес глобалізації в галузі економіки, політики, культури не ставить під сумнів розвиток суспільства, проте разом із позитивним аспектом світової глобалізації інститутів, виникають і нові загрози для міжнародної безпеки та суспільного ладу.

У досить непростій системі взаємодії, в якій співіснують сучасні міжнародні відносини - зовнішня політика (міжнародна) - дипломатія, саме остання покликана виконувати особливу роль. Ця роль полягає (хоча не лише) у посередництві між міжнародними відносинами та зовнішньою політикою держав, їх командної інтеграції.

За посередництвом дипломатії, уповноважені суб'єкти міжнародних відносин, а в першочергово - держави (хоча інструментарієм їхньої зовнішньої політики не обмежується лише дипломатією), втілюють свої аспірації, прагнення та цілі, які у постатях суспільного і політичного інтересу. За допомогою дипломатії, її організаційних структур і діючих в їх рамках учасників (дипломатів) уповноважені суб'єкти передають міжнародному середовищу відповідні імпульси та сигнали, а у відповідь отримують від нього подібні.

Без посередницької ролі дипломатії важко уявити минуле і сучасне міжнародних відносин. Дипломатія, як особливий вид діяльності та функція, завжди була, є і буде певною „творчою” іскрою в перебігу подій, явищ і процесів із котрих складаються міжнародні відносини та зовнішня політика.

Сучасна роль дипломатичних відносин, а надто під час конфліктів міжнародних масштабів в рамках соціально-політичної взаємодії є важливим полем для наукового дослідження.

Об'єкт дослідження – Конфлікт як соціально - політичне протиріччя.

Предмет – дипломатія, що є сучасним інструментом узгодження різноманітних інтересів.

Виходячи із проблемної ситуації та актуальності роботи формулюємо таку мету даної роботи – розкрити особливості дипломатії в умовах конфлікту.

Відповідно до мети було виділено наступні завдання:

- Визначити основні підходи до вивчення дипломатії;
- Проаналізувати теоретичні засади конфлікту як соціального протиріччя;
- Розглянути історію установлення дипломатичних відносин після Другої світової війни (1945-2018);
- Оцінити методи та практики дипломатичної роботи в умовах протистояння;
- Окреслити перспективність експертної дипломатії як метод врегулювання конфліктів;
- Дослідити експертну дипломатію як інструмент зовнішньої політики.

Наукова розробленість проблеми дослідження. Дослідженням конфліктів займалися як зарубіжні так і українські дослідники, які пов'язували свої праці із дослідженням дипломатії та дипломатію в умовах конфлікту. Особливим видом повсякденної державної діяльності дипломатія стала на зламі XVI—XVII ст. і, так у 1693 року відомий автор Г. Лейбніц опублікував працю "Зведення дипломатичного права", де було вжито латинське слово "diplomaticus", яке з того часу почало означати "той, що стосується міжнародних відносин" [1], Ф. де Кальєр "Про способи ведення переговорів з монархами". Початок XX ст. є доречним до розгляду таких відомих вчених як, Генрі Кісенджер «Дипломатія», Станіслав Едвард Нахлік «Міжнародне право та міждержавні стосунки», Ернест Мейсон Сатоу «Дипломат в Японії» та «Керівництво з дипломатичної практики», Річард Лангхорн «Про дипломатію», ЛуїзДаймонд «Багатостороння дипломатія».

Українські дослідники Макаренко Є. А. та Кучмій О. П. «Публічна дипломатія» теж приділяють увагу міжнародним відносинам через публічну дипломатію, Губерський Л.В. «Українська дипломатична енциклопедія».

Російські вчені Лебедева М. М. «Політичне врегулювання конфліктів», Загорський А. В., Лукас М. Р. «Росія перед європейським викликом».

Не зважаючи на відносну розробленість проблеми на сьогоднішній день немає чіткого визначення експертної дипломатії та взаємопов'язаних концептів як інструментарію на зовнішньо-політичному напрямку.

Методи дослідження проблеми магістерської дисертації задля розв'язання поставлених задач використано низку різних методів. Серед них, описовий, науковий, системний, структурно-функціональний, історичний, порівняння (виявлення спільних та відмінних рис у підходах до вивчення дипломатії), систематизація (при висуванні гіпотез та операціоналізації основних понять).

Концептуально питання дипломатії розглядали, серед зарубіжних дослідників Генрі Кісенджер, Станіслав Едвард Нахлік, Ернест Мейсон Сатоу, Річард Лангхорн, Луїз Даймонд, Хосе Калвет де Магальхес, Кейт Хамілтон.

Серед українських науковців, які теж приділяли увагу міжнародним відносинам через публічну дипломатію були, а саме: Макаренко Є. А. та Кучмій О. П., Губерський Л.В., Циватий В.Г., Резнікова О.О.

Конфлікти були предметом розгляду у російських вчених, зокрема, Загорський А. В., Лукас М. Р. та Лебедева М. М.

Особливої уваги заслуговує доробок українських дослідників Тихомирова Є. Б., Постоловський С.Р. Яхно Т.П., Куровіна І.О. щодо поняття «конфлікт».

Також були застосовані спеціальні соціологічні методи дослідження, а саме: метод опитування (анонімно) анкетой із переліком підготовлених питань, та кількісний аналіз даних на основі дослідження думок працівників дипломатичних установ стосовно застосування експертних спільнот по врегулюванню конфліктів та залучення експертної дипломатії у зовнішньо-політичних прагненнях України.

У дисертації було отримано такі результати, які характеризуються новизною та виносяться на захист:

- Було уточнено теоретичні засади «дипломатії», існуючі теоретичні доробки з цієї проблеми та докладно розглянуто, викладено у єдиний підхід, що відповідає сучасним викликам на зовнішньо-політичному напрямку в умовах конфлікту;
- Концептуалізовано підходи до розгляду терміну «конфлікт», саме як соціально-політичне протиріччя та надано визначення;
- Зроблено авторську періодизацію дипломатичних відносин після Другої світової війни;
- Оцінено найбільш ефективні методи дипломатичної роботи із забезпечення національних інтересів на міжнародній арені;
- Вперше окреслено роль експертної дипломатії у контексті новітніх міжнародних процесів;
- Досліджено експертну дипломатію як інструмент у зовнішній політиці. Дослідження проводилось із застосуванням кількісних методів, а саме шляхом опитування (анонімно) через анкетування;
- Прослідковано вплив експертної дипломатії щодо зростання іміджу України на міжнародній арені.

Теоретична цінність роботи. За результатами дослідження ставлення до експертної дипломатії, її діяльності та ролі у міжнародному середовищі, можна застосовувати під час викладання курсів: соціально-політичних, міжнародних відносин, конфліктології зокрема.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використанні аналітичними центрами, дослідницькими установами, органами державної влади.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження та складається із вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та рекомендацій, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи - 88 сторінок, з них основного тексту - 78 сторінок. Список використаних джерел містить 71 найменування.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИПЛОМАТІЇ.

1. 1. Основні підходи до вивчення дипломатії

Сучасна дипломатія функціонує на багатьох рівнях суспільних відносин та із розвитком суспільства охоплює щоразу все більше аспектів взаємовідносин (часто також альтернативу співіснування) між головними гравцями на світовій політичній арені. Перехід від Передвестфальської до Вестфальської системи міжнародних відносин, чому посприяло укладення Вестфальського миру 1648 року, значно по впливав і на дипломатію. Відтак, питання „країн” та вивчення їх взаємозв’язків стали основною ідеєю дипломатичної діяльності, а також способом представлення інтересів, що формувались в межах дійсних чи формальних територій.

Дипломатія - це ніщо інше, як набір прийомів і методів, які та чи інша держава може використовувати для того, щоб знайти собі гідне місце в світі, а також налагодити співпрацю з членами міжнародного співтовариства, отримуючи для себе користь від співробітництва, а згодом передати отриманий досвід та знанням іншим державам.

Поряд із процесом глобалізації: економічної, політичної, культурної виникли нові загрози для державного ладу та міжнародної безпеки. Збройні конфлікти та такі „патології”, як: тероризм, нелегальні міграції, торгівля наркотиками ставлять перед кожною країною непросте завдання: вчасно і демократично відреагувати на ту чи іншу ситуацію, а в ідеалі - запобігти та передбачити їх виникненню у подальшому.

Біполярний світ XX століття відійшов в історію (йдеться про дипломатичну діяльність, що здійснювалась двосторонньо на основі обміну посольськими місіями), проте сучасне XXI (утвердження багатостороннього характеру дипломатії) - ставить нам нові і щоразу важчі запитання щодо світової міжнародної моделі безпеки. У результаті, сформований новий напрям — багатостороння дипломатія, має не лише теоретичне, а й практично обґрунтоване навантаження: не випадково один із департаментів МЗС України

називається Департамент ООН та інших міжнародних організацій МЗС України, що є ревалентною назвою відповідних підрозділів практично усіх світових зовнішньополітичних служб. Швидкими темпами зростає роль і „військової дипломатії”, зокрема і в аспекті України, як потреба заявити про себе в більш гучнішому ключі впливу (з боку Росії).

Особливим видом повсякденної державної діяльності дипломатія стала на зламі XVI—XVII ст. з появою при дворах монархів постійних дипломатичних представників, а в системі державних органів — спеціальних відомств, головними завданнями яких були листування і підтримка контактів між володарями, прийом іноземних делегацій і послів, ведення переговорів. Так, наприклад, в Англії вперше слово "дипломатія" використано у 1645 році. 1693 року відомий німецький філософ, математик і мовознавець Г. Лейбніц опублікував працю "Зведення дипломатичного права", де було вжито латинське слово "diplomaticus", яке з того часу почало означати "той, що стосується міжнародних відносин" [1].

У літературі дипломатичного права було чимало спроб дати визначення поняттю „дипломатія”. В Оксфордському словнику англійської мови «Дипломатія — це здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів; сукупність засобів, що їх використовують послы й посланники з метою забезпечення переговорного процесу; праця або мистецтво дипломата» [68]. Сучасний український "Словник іншомовних слів" дає схоже визначення дипломатії: "Офіційна діяльність глав держав, урядів та спеціальних органів зовнішніх зносин щодо здійснення зовнішньої політики й захисту прав та інтересів держави за кордоном... мистецтво досягти своєї мети методами, притаманними дипломатові" [59].

У сучасному розумінні термін "дипломатія" вперше подав Ф. де Кальєр видатний французький дипломат доби Людовіка XIV у своїй книзі "Про способи ведення переговорів з монархами", опублікованій 1716 року. Цікаво, що Ф. де Кальєр був послом Людовіка XIV у кількох європейських країнах,

учасником складних, однак успішних для Франції переговорів. Згідно його міркувань, найчастіше слово "дипломатія" вживається для окреслення:

- державної діяльності в галузі зовнішніх відносин;
- сукупності установ та осіб, які займаються державною діяльністю в галузі зовнішніх зносин;
- професії дипломата [4]

В польській літературі також представлено широкий спектр визначень даного терміну, однак науковцю С. Нагліку (S. Nahlik) вдалось досить влучно визначити спільні елементи термінології. Згідно спостережень Нагліка, спільною ознакою усіх проаналізованих визначень «дипломатії» є присутність елементів, котрі вказують на «специфічний зміст та форму діяльності, а також наявність групи осіб, що офіційно уповноважені представляють країну відповідно до її позицій на предмет міжнародного права». На його думку, такими елементами є: а) офіційна діяльність уряду країни на міжнародній арені представлена через конституційні органи, б) «мистецтво дипломатії», як метод їх діяльності, с) наявність виконавчої гілки влади (т.зв. «організаційного апарату») та представників від народу, що займаються дипломатичною діяльністю та, зокрема, постійними чи спеціальними дипломатичними місіями [43].

Якщо розглядати дипломатію, як тактику, котру для себе визначила держава у боротьбі, співпраці та можливості конкурувати на міжнародній арені, то в такому випадку, її зовнішньополітичну діяльність можна назвати стратегією.

По-перше, часто поняття «дипломатія» є синонімічним до поняття «зовнішня політика». Прихильником такого наукового підходу до вивчення дипломатії був Генрі Кісенджер. У своїй книзі «Дипломатія» Кісенджер пояснює сучасну практику, зокрема, США, проте не бере до уваги вагому відмінність політики та засобів її реалізації [25].

Із наукової точки зору, проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики завжди знаходяться в центрі широкої громадської уваги політиків,

аналітиків та є фактичною складовою журналістських матеріалів. Відтак, виникло підґрунтя, котре, як наслідок, привело до дещо спрощеного погляду на міжнародні відносини, як сукупності подій. Як наслідок, основна увага зосереджується на результатах зовнішньополітичної діяльності, а не на самих аспектах зовнішньої політики. Дипломатія, як конкретний інструмент такої політики, спрямований на досягнення поставлених державою цілей часто не береться до уваги і є поняттям вужчим, ніж „зовнішня політика”.

По-друге, дипломатія є способом втілення зовнішньої політики. Ернес Сатоу зазначив, що дипломатія означає „застосування інтелігентності та тактовності для підтримки офіційних відносин між державами”. Сатоу наголошує, що дипломатичні аргументи використані інтелігентно і підібрані вдало у потрібний час можуть принести куди кращі результати, аніж погрози чи застосування сили, а дипломатія є „найкращим винаходом цивілізації, що дає можливість міжнародним стосункам уникати єдиного можливого силового варіанту розв’язку конфліктів” [46].

Українські дослідники Є. А. Макаренко та О. П. Кучмій стверджують, що публічна дипломатія орієнтована на міжнародну діяльність, яка спрямована на публічне представництво інтересів держави або легітимних інституцій (урядових установ, недержавних, громадських організацій та окремих індивідів) у міжнародних відносинах. Публічна дипломатія також визначається як діяльність офіційних урядових установ, спрямована на формування міжнародного комунікативного середовища з метою позитивного сприйняття зовнішньої політики держави та протидії негативному позиціонуванню [8].

В свою чергу, В. Г. Ціватий вважає, що публічна дипломатія – це перш за все, інструмент довгострокової дії, що створює сприятливий клімат для зовнішньої політики і дипломатії в цілому. Вона націлена на масову аудиторію і виходить з того, що громадська думка може вплинути на зовнішню політику національних держав. Публічна дипломатія не замінює собою традиційну

дипломатію, а допомагає підготувати ґрунт для проведення офіційних заходів на зовнішньополітичній арені [19].

По-третє, як вже зазначалось, у багатьох підходах до вивчення дипломатії побутує думка, що „дипломатія” є процесом або ж мистецтвом підтримки міжнародних відносин шляхом ділових переговорів або інших засобів мирного характеру. Кейт Хамілтон та Річард Лангорне трактують демократію, як „мирну підтримку стосунків на державному рівні, за допомогою політичних спільнот, їхніх акредитованих представників” [37].

Португальський дипломат Хосе Калвет де Магальхес, запропонував більш „чисте” на його думку визначення дипломатії, як „інструментарію зовнішньої політики, який має за мету встановити і розвивати мирні конфлікти поміж урядами держав за допомогою посередників, що взаємно визнаються усіма сторонами” [40].

Дані визначення інтерпретують дипломатію, як повну протилежність війні чи застосування сили в міжнародних відносинах. Зокрема, Роберт Б. Моват наводить аргумент, що „війна заперечує дипломатію, котра в свою чергу означає контакт без зброї” [41]. Слід також зазначити, що існувало чимало прибічників теорії, що виключали таке чітке розмежування між двома поняттями, ґрунтуючи свої аргументи на тому, що „таке співставлення дипломатії і війни є виключно західною концепцією” [26].

По-четверте, дипломатію також пояснюють, як один із найважливіших механізмів управління процесами на міжнародному рівні. Реймонд Коен описує дипломатію поняттям „машинний відсік” (engine room) у міжнародних відносинах та як найважливіший механізм у руках міжнародної спільноти у розв’язанні конфліктів та розгляді різноманітних проблем - від охорони навколишнього середовища, розвитку міжнародної торгівлі чи управління міжнародними кризами до боротьби із злочинністю та наркоторгівлею [26].

Аналізуючи визначення, можна відстежити деякі основні підходи за принципом яких згромаджувалась та чи інша аргументація. Відтак, основні традиційні підходи до вивчення дипломатії, як науки, формувались завдяки:

- аналізу інструменту зовнішньої політики, що слугує утворенню коаліцій, тактичних або стратегічних альянсів, налагодження партнерства, розвитку співробітництва в політичній, економічній, торговій, науковій, культурній та інших сферах;

- аналізу комунікативних переваг: у вузькому значенні це - основна базова форма комунікації між урядами країн, а в ширшому - форма міжнародної політичної комунікації, скерована до публічності за кордоном, що набула рис публічної дипломатії. У такому випадку обмін інформацією між народами та людьми, об'єднаних метою змінити поведінку та переконання є важливим аспектом у представленні інтересів [60].

Було б неправильно оминати тенденції щодо поділу на державоцентричне функціонування дипломатії та дещо «реконструйоване» функціонування дипломатії завдяки появі на дипломатичній арені недержавних «акторів». Загалом такі тенденції поглядів можна виокремити, як погляди радикального та поміркованого (інноваційні) характеру [67].

У радикальному підході, дипломатія у своїй теперішній формі наближається до краху, а замість неї повстає новий вид дипломатичних відносин, що апелює до «акторів», котрі беруть в ній участь та проблем, котрі лежать в полі її застосування, а також способів її організації. Такий вид дипломатії охарактеризований поняттями, як: «полілатералізм [54]», «плюрілатералізм [63]», «нова дипломатія [31]», «multi-trackdiplomacy» («багатостороння дипломатія») [35].

В основі цих радикальних тенденцій лежать чотири основні аргументи.

По-перше, домінуючу позицію держави, закріплену на світовій дипломатичній арені ставиться під сумніви, значна увага приділяється ролі недержавних осіб.

По-друге, держава та її дії розцінюються, як перешкода для змін міжнародної системи на більш мирну, безконфліктну. Розвиток альтернативної дипломатії, що включає неурядові організації чи

транснаціональні рухи, дають можливість встановити міжнародний порядок виходячи за рамки державної системи.

По-третє, традиційна інституція дипломатії перебуває у глибокій кризі. Традиційна дипломатія вважається анархічною, мало адаптивною і здатною лише до генерування застарілих розв'язок неактуальних проблем.

Така думка приводить до четвертого аргументу - непридатності традиційної дипломатії [33].

Цікаво, що в рамках радикального підходу до дипломатії, немає жодного визначення поняття «дипломатія», більше того, його прихильники вважають, що точного визначення не існує і не є обов'язковим, внаслідок плюралізму та диференціації дипломатичних учасників [47].

Однак, можна визначити концептуальний підхід до „радикальної” дипломатії. Впершу чергу, це відповідь на невміння держави розв'язати проблему та недостатня реакція з боку традиційного дипломатичного інституту побороти низку проблем, що зародились внаслідок т. зв. „низької політики” після закінчення холодної війни.

Помірковані погляди аргументують дипломатію, як таку, що має довгу історію адаптації та змін. Подібно до того, як в міжнародному середовищі співіснують ознаки старого і нового міжнародного порядку, так і в дипломатії, і до сьогодні існуючі форми, структури і учасники доповнюються новими вимірами-рамками [33].

Тенденція побудована на чотирьох спільних підвалинах. По-перше, її прихильники не погоджуються із тезою, що світ дипломатії держав і світ громадських учасників (недержавних) - це дві різні, відокремлені одна від одної площини діяльності. Недержавні дипломатичні учасники становлять частину дипломатичних процесів, як і учасники державні, і цей факт повинен бути утвердженим, як з позиції теоретиків, так і практиків [33].

Р. Барстон вважає, що дипломатія - це підтримка відносин не лише між державами, а й між іншими дипломатичними учасниками в міжнародному аспекті.

По-друге, з'являється щоразу більше аспектів міжнародних відносин (напр. екологічний, гуманітарний, правовий), в яких партнерство двох світів стає необхідністю. Такий вид партнерства Браян Хокінг назвав „каталітичною дипломатією” (catalyticdiplomacy) [65].

По-третє, виникає потреба знайти більш еластичний, багатовимірний підхід для дослідження дипломатії. Томас Прінцен зазначає, що „дипломатія не є більше виключно традиційним веденням справ поміж державами, а цілою низкою зв'язків між державами та недержавними учасниками у переговорах та побудові інституції [44].

По-четверте, прихильники поміркованих поглядів, не дають радикальних оцінок традиційній дипломатії, а лише зазначають, що вона повинна бути проаналізована в контексті дипломатичного оточення учасників, що змінюється, плану міжнародних відносин, способів комунікації та форм недержавної дипломатії, що утверджуються.

Сучасна дипломатія ставить собі за мету регулювати конфлікти та кризові ситуації. Відтак, з'явилося чимало напрямків, в яких та чи інша дипломатія знаходить своє застосування.

До прикладу, «антикризова дипломатія» спрямована на зниження напруженості в умовах конфлікту й кризи. Запобігати розвитку конфліктних ситуацій покликана „превентивна дипломатія”. Бутрос Бутрос Галі охарактеризував її, як сукупність дій, що спрямовані на попередження виникнення суперечок між сторонами, недопущення переростання існуючих суперечок в конфлікти і обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення [9].

В другій половині XX ст. дипломатія стає більш доступною для контролю із боку громадськості. Відтак, у кінці 1970-1980 років починає формуватися напрямок „офіційної дипломатії”. Це пов'язано із необхідністю ратифікувати важливі документи та виходом на міжнародну арену недержавних суб'єктів та усвідомленням того, що слід зайнятись пошуками

згоди в конфлікті, появою інформаційного простору. Представниками такого напрямку є науковці, журналісти, тощо.

«Офіційна дипломатія» зорієнтована головним на врегулювання конфліктів через низку завдань:

- формування робочих відносин між представниками ворогуючих сторін на особистому рівні;
- підвищення адекватності сприйняття;
- формування клопотань про конфлікт із погляду протилежної сторони,
- розробка стратегій урегулювання конфлікту, але в обмеженому обсязі, тільки як можливих варіантів рішень [21].

Фактично, напрямки, а яких розвивається дипломатія дають можливість чітко зрозуміти картину поділу підходів до її розуміння. Якщо у випадку превентивної дипломатії потрібно відповісти на запитання: яким чином запобігти чи передбачити конфлікт, то у другому - офіційна дипломатія ставить перед собою питання: кому доручити відповідальність за врегулювання наявних конфліктів.

Поряд із багатосторонньою дипломатією та спеціальними дипломатичними місіями з'являється також потреба в „економічній дипломатії”, причиною виникнення котрої став розвиток зовнішньополітичної діяльності, відкриття ринків вільної торгівлі, а як наслідок зростання конкуренції та товарообігу.

Не менш цікавим напрямком є «човникова» дипломатія, котра виникає та формується під впливом стосунків США та СРСР. Даний вид дипломатії виник з метою регулювати конфліктні ситуації за посередництвом. Фактично, такий посередник повинен постійно перебувати в епіцентрі усіх подій між сторонами, вести так звану „швидкісну дипломатію” або „Конкорд-дипломатію”. Її основоположником вважають Генрі Кіссенджера, котрий до того ж, удостоєний Нобелівською премією миру за встановлення миру у В'єтнамі (1973 р.). Основними чинниками, що впливають на успіх „човникової дипломатії” є: реальна влада та авторитетність учасника переговорів у своїй

країні, безумовна підтримка з боку глави держави, дотримання таємниці, відмінне знання точки зору усіх учасників переговорів, досвід за плечима та вміння викликати довіру.

Останній напрямок - „зустрічі на вищому рівні”, що означає проведення дипломатичних переговорів в рамках особистих візитів, обміну кореспонденцією, телефонних розмов. Такий напрямок характеризується регулярністю, а питання, які вирішуються зазвичай широкомасштабні. Зустрічі керівників називають „самітами”, а вперше цей термін застосував Черчіль в своїй промові в 1950 р, в Единбурзі [61].

Отже, щоб відповідати сучасним реаліям, багатогранність дипломатії стає все більш популярним напрямком, як спосіб розв’язання конфліктів на міжнародній арені, а саме, - використання симбіозу співпраці державних та недержавних представників.

З наукової точки зору, така «новизна» у вмінні поєднання, окрім теоретичних аспектів для дослідження, являє також ще й практичну цінність, що спрямована на досягнення поставленою державою цілей, особливо в умовах сучасних конфліктів.

1.2. Конфлікт як соціально-політичне протиріччя

Накопичення та культивування протиріч в суспільстві учасниками взаємодії торкнулось абсолютно усіх сфер (культурної, духовної, політичної, економічної і т.д.), вже не кажучи про самоідентифікацію та об’єктивність дискурсу в залежності від обставин, в яких така взаємодія відбувається. Конфлікт, як явище та його проблематика вже давно є об’єктивною стороною більшості гуманітарних дисциплін, серед яких соціальна та політична сфери.

Намагання змінити хід подій або взагалі підмінити поняття достовірності даних цілої нації (навіть не одної) задля власної гегемонії та задоволення амбіцій не тільки поблизу кордонів, а й в інших географічних точках/країнах не є у наш час рідкісним явищем.

Часто такі речі стають можливими, насамперед там, де населення здатне чинити менший опір конфліктам, внаслідок чого живе у стані страху або внутрішньо-громадянської невизначеності. Нездатність протистояти конфліктам, сутичкам, у першу чергу зумовлене ментальністю нації, що формувалась впродовж багатьох століть та залежала від політичних, економічних та культурних чинників, у другу - «генетичною» пам'яттю, отриманою на основі історично-значимих подій.

На прикладі України можемо говорити про такі події, як кріпацтво часів 2-ї половини XVIII та 1-ї половини XIX століття, що призводило до повстань таких, як: селянські виступи на Поділлі під проводом Устима Кармелюка, Київська Козаччина 1855 року (доба Російської імперії). У сучасній незалежній Україні, „повстання” відбулись у 2004 році та 2014 році і також мали політичний характер.

Не можна не згадати і про Голодомор 32-33 років. Залякування та репресивні методи впливу надовго вкарбовувались в пам'ять, а свідки того буремного часу доповнювали та підсилювали страх, створився певний світогляд невідворотності та безвихідності.

Для українців перелічені події - це не що інше, як конфліктні політико-соціальні протиріччя, котрі відповідають наступним умовам:

- кожна із ситуацій є вагомою для учасників конфліктної взаємодії;
- у кожній із ситуацій фігурують перешкоди у досягненні мети із боку опонентів;
- у кожній ситуації наявне бажання чи теоретична можливість подолати перешкоди.

Стан конфлікту у глобальному аспекті не є рідкісним явищем. Рано чи пізно він виникає у практиці кожного соціального суб'єкта на різних етапах його розвитку та становлення.

Конфліктним ситуаціям, як-правило, передуює суперечка - протиріччя. Таку теорію висловлює, зокрема, Михайло Литвак у своїй фундаментальній праці „Психологічне Айкідо”.

Це стосується не лише відносин на рівні сім'я/его, але також відносин у глобальному вимірі - соціологія/політика.

Протягом довготривалих досліджень конфліктів повстало дещо риторичне запитання: чому одні конфлікти мають позитивне завершення, а інші – ні? Відповідь на це запитання упродовж цілого життя шукали такі впливові мислителі, як Арістотель, Карл Маркс, Зигмунд Фройд, Курт Левін, Мері Паркер Фоллетт, та Мортон Дойч.

Аби зрозуміти динаміку конфлікту слід більш детально вникнути в етапи його перебігу.

Перший - це так званий латентний або ж прихований етап. Саме на цій стадії суперечка або протиріччя, що передує конфліктній ситуації дозріває та зароджується. Часто та чи інша сторона ще не здогадується про ймовірне виникнення загрози у майбутньому.

Другий етап - відкритий конфлікт. Перехід від першого до другого етапу виникає внаслідок інциденту або приводу, який розпалить ворожнечу. У процесі конфлікту формуються стратегії поведінки: конкуренція, співробітництво, компроміс, пристосування, ігнорування або ухилення. Як тільки обрано стратегію - це автоматично означає ескалацію конфліктних дій, тобто слід чекати відповіді від суперника.

У людській свідомості і ментальності існують обґрунтовані погляди та переконання, а також певне бачення розв'язання протиріч та соціально-політичних конфліктів. Можемо виокремити три аспекти їх появи:

перший - в кризових ситуаціях, коли єдиним вдалим способом розв'язання є боротьба,

другий - конфлікти є невід'ємним елементом людського життя,

третій - сторона не може запобігти конфлікту.

Якщо розглядати всі аспекти у цілісній картині, може скластись досить песимістичне бачення щодо сьогодення конфлікту в суспільстві. З тверджень виникає, що конфлікти „тракуємо та приймаємо, як невід'ємну та важливу частину існування людини” [52].

Антрополог Вільям Урі, дійшов до висновку, що людині сучасній загрожує небезпека, яку вона сама й створює. Це виникає із людської природи „цікавості” до конфліктних ситуацій, у випадку якщо з’являються певні відмінності: між двома особами, групами осіб чи народами.

Проаналізувавши реакції, які відбуваються між суб’єктами конфлікту, їх внутрішню структуру, а також дослідивши внутрішні зв’язки, зауважимо, що сторонами конфлікту можуть бути:

1. великі і малі соціальні групи,
2. великі і малі робітничі групи,
3. великі соціальні групи і організації strictepолітичні, наприклад, партії,
4. політичні організації та їх асоціації,
5. політичні організації та їх виконавчі органи або активи,
6. вище керівництво організацій,
7. керівні центри та суб’єкти стосунків двосторонніх і односторонніх,
8. суб’єкти на мікрорівнях [23].

Конфлікти виникають з розбіжностей і протиріч поглядів можуть у результаті призводити до соціальних напруги, а як наслідок і конфліктів.

Соціальний конфлікт - в дослівному перекладі: зіткнення, боротьба - це явище, котре виводить процеси рівноваги або призводить до певних розладів у розвитку життя суспільного або суспільства, в цілому. Як складне соціальне явище вперше повстав на зламі XIX - XX століть, ставши об’єктом аналізу в гуманітарних науках [3].

Як в повсякденному вжитку, так і в науці, поняття „соціального конфлікту” до кінця не сформоване. В соціальних науках (політології, соціології) даний вид конфлікту описаний, як „протистояння двох або більше сторін: осіб, соціальних верств, класів, народів, держав, організацій, між котрими протиріччя інтересів, різні цілі, інтенції, наміри, погляди приводять до ворожнечі між сторонами. Сторони-співучасники конфлікту не завжди використовують одні і ті ж засоби боротьби (атака, захист, висування умов), що має вплив на вибір стратегії і тактики [34] .

У цей самий час, в науці все більшої популярності набуває твердження, що протиріччя та конфлікти становлять іманентну частину суспільного життя та, зрештою, позитивно впливають на нього, оскільки вносять корективи щодо його структури, динаміки та розвитку. Сергій Новіков зазначив, що: „Без боротьби і антагонізму, суспільства могли б опинитись в стані ступору, небезпечної млявості, недієздатності” [48].

У свою чергу Джордж Сорель доводив, що конфліктні ситуації є постійним та позитивним елементом на шляху розвитку, оскільки „запобігають петрифікації суспільного життя та стимулюють інноваційні процеси” [16].

Американські соціологи Р. Мак і Р. Снайдер визначили наступні групи ознак, соціального конфлікту:

- 1) передумовою конфлікту є наявність щонайменше двох сторін, що протидіють: ними можуть бути окремі індивіди, групи, класи, навіть культури;
- 2) конфлікт виникає у зв'язку з наявністю чіткої позиції й дефіциту джерел, якими можна оперувати. У першому випадку йдеться про неможливість одночасного виконання однієї й тієї самої рольової функції двома суб'єктами, що ставить їх у відносини змагання; у другому - про недостатність певних цінностей, унаслідок чого два суб'єкти одночасно не можуть задовольнити свої домагання: вповні;
- 3) конфлікт виникає лише тоді, коли сторони хочуть отримати вигоду за рахунок один одного, внаслідок чого конфліктна поведінка виглядає як бажання зліквідувати або, щонайменше, встановити контроль над іншою стороною;
- 4) конфліктною вважається така взаємодія, за якої дії конфліктерів спрямовані на досягнення несумісних цілей (цінностей);
- 5) найважливішим аспектом у конфліктних відносинах є влада, оскільки під час конфлікту здійснюється спроба досягнення, зміни

або збереження визначальної громадської позиції — здатність контролювати і спрямовувати поведінку іншої сторони [17].

Соціальним конфліктом можна вважати акції протесту, масові заворушення, безладдя, революції, збройні конфлікти.

Л. Козер, досліджуючи функції конфліктів у суспільстві, стверджував, що конфлікти можуть поділятися на реалістичні (предметні) або нереалістичні (безпредметні).

Перші - ті, які викликані незадоволенням щодо певних вимог учасників або несправедливими, на думку якоїсь із сторін поділом переваг.

Нереалістичні, у свою чергу, ставлять за мету відкрите висловлювання негативних емоцій, що назбирались.

Конфлікт стає у даному випадку не засобом, а ціллю. Окрім того, нереалістичні конфлікти завжди дисфункціональні, їх важко переформувати, то ж чи ненадійнішим способом його профілактики є створення та підтримка стабільної психологічної атмосфери, підвищення психологічної культури дипломатів-представників [22].

Щодо політичного аспекту конфлікту, то його можна охарактеризувати, як протиставлення двох або більше учасників, що функціонують в визначеній системі або в межах її рамок для реалізації часто суперечливих поглядів в матеріальному і нематеріальному вимірі або таких що мають за мету утримати або здобути владу для дистрибуції і ре дистрибуції засобів, зміни політичного устрою, пере форсування нової системи вартості та нав'язування нових економічних аспектів.

Із перспективи влади, політичні рішення і дії можуть мати , як негативний наслідок, можуть породити кризові та конфліктні ситуації, котрі, згідно з твердженням Владислава Адамського можна аналізувати в наступних площинах: ідентифікації культурній або громадянській, політичної партиципації, легітимності, „пенетрації”, що на практиці призводить до встановлення контролю влади над поведінкою суспільства, а також дистрибуції „правил та практик поділу благ, якими система володіє” [2].

Масштаб напруженості суспільства та рівень конфліктного стану визначає політичний режим та оптимізовані можливості економіки і діяльність органів влади, котрі можуть (або ні) zapewнити необхідну кількість товарів або інших нематеріальних вартостей, щоб забезпечити нормальний рівень суспільного ладу. Лешек Собков'як поділив потенційні причини політичного конфлікту наступним чином:

1. доступ і рівень партиципації повноважень влади і політичного впливу;
2. участь в створенні і поділі матеріальних благ;
3. статус в суспільстві окремих суб'єктивних аспектів;
4. рівень реалізації загальних та індивідуальних вартостей, пов'язаних з цивілізаційною, моральною, релігійною, етнічною і т.п. приналежністю суб'єктів [49].

Конфлікт в своїй постаті генетично пов'язаний із демократією, визначає її тривалість та можливість розвитку демократичних структур. Оскільки демократія опирається на рівноправ'я, то у випадку колізії інтересів суб'єктів, з'являється конфлікт, з котрого може повстати компроміс, прийнятий на принципі консенсусу [4]. Не можна уникнути конкуренції, ривалізації, колізії чи протиріч, котрі є природними натуральними якостями структури демократичної держави. Проблемою, натомість, може бути сама ідея їх розв'язання, що опирається на кооперації чи ривалізації.

Сучасні демократичні режими плюралістичні, їхня ідея - кількість і різноманіття, але одночасно, вони ж і є конфліктогенними системами. Аналізуючи сучасні конфлікти, можна охарактеризувати демократію, як безкінечний потік дій із боку одних політичних сил в стосунку до інших, почасти із відсутністю у перспективі можливістю дійти згоди застосовуючи лише політичні переговори [14]. Конфліктогенність полягає у часто слабкому апараті примусу, однак великими перевагами преображення конфлікту у переговори.

Оскільки конфлікт є ознакою соціологічної системи, то чимало загальних дій, які ототожнюється із соціально-політичними рухами можуть

становити окремий вид конфлікту, предмет і цілі боротьби котрого будуть не до кінця визначені. Із погляду на динаміку змін, лише аналіз відмінностей та причинно-наслідкових зв'язків між конфліктами можуть вказати на їхні недоліки чи переваги.

Умовно політичні конфлікти можна поділити на два види: горизонтальні та вертикальні. Суть горизонтальних у тому, що протистояння ведуть в рамках чинного утвердженого режиму. Прикладом можуть бути конфлікти на рівні: країна-окремий суб'єкт політики, уряд-парламент, різними політичними угрупованнями правлячої верхівки. Горизонтальні конфлікти, як правило, виникають з метою вдосконалення існуючого режиму, влади, внаслідок чого можуть бути змінені її керівні особи, зміна політичного курсу, надання або обмеження владних повноважень (така система не діє у Республіці Білорусь - влада не допускає утворенню конфліктних ситуацій, фактично утверджена форма змови між владними структурами).

Вертикальні політичні конфлікти - це конфлікти на рівні: суспільство-влада. Як-приклад, можемо назвати Помаранчеву Революцію 2004 року та Революцію Гідності 2014 року. Через нерівномірний доступ до влади та ресурсів виникає неоднорідність соціальної політичної структури суспільства - класи, групи, меншини - мають різні ролі, що зумовлює конфлікти. Вертикальні конфлікти можна виокремити в дві інші підгрупи: статусні - ті, що використовують у боротьбі за підвищення статусів в суспільстві та режимні - такі, що прагнуть змінити політичний режим або політичний курс.

Політичний конфлікт за своєю суттю повинен мати конструктивне значення, оскільки завдяки ньому суб'єкти, соціальні групи і категорії мають можливість реалізувати власні інтереси. Однак, в політичних режимах найчастіше конфлікт можна зустріти у постаті деструктивній, в основному через міжпартійну ривалізацію, що визначену прагненнями політичних угруповань для отримання якомога більшої громадської підтримки, а отже, влади та доступу до неї. Головним кредо політичної боротьби є конфлікт, натомість політичний процес замикається виборчими циклами, тобто

фактично, перманентна виборча кампанія триває.

Конфлікти ХХІ ст. набули нового характеру і риси, що дозволяє говорити про особливості конфліктів нового покоління.

По-перше, військові конфлікти спалахнули там, де ще 25-30 років тому вони здавалися неможливими: на території колишніх СРСР, Югославії, в цілому в Європі.

По-друге, видозмінився склад учасників конфліктів, в них все більш вагому роль відіграють недержавні, неурядові суб'єкти: приватні армії, терористи, екстремістські релігійні організації. У бойові дії втягуються маргінали, мотиви яких не завжди очевидні, і які з різних причин не зацікавлені в закінченні конфліктів.

У наш час став формуватися так званий “другий напрямок дипломатії”(TrackTwoDiplomacy), відмінний від її “першого напрямку” — офіційної дипломатії. Представниками другого напрямку, головним чином, є дослідники, журналісти, дипломати у відставці. Найактивніший розвиток вказаний напрямок отримав у США, хоча й останнім часом більшість європейських держав, зокрема Швеція, Норвегія, Франція, приділяють його розвитку доволі значну увагу. Перші кроки на шляху формування такого типу неформальної дипломатії робляться вже і в українському суспільстві. До них варто віднести засідання громадського об'єднання “Український форум”, на якому розглядають гострі питання зовнішньої політики України з виходом на регіональні та глобальні безпекові проблеми. Вагомим підтвердженням започаткування нової концепції стала також діяльність фонду “Відкрий Україну” (“OpenUkraine”), який спільно з Дипломатичною академією України при МЗС України “інституціоналізував” проведення щорічних безпекових форумів тощо.

По-третє, для сучасних конфліктів характерним є повернення до варварства, недотримання правил ведення збройної боротьби. Фактично різниця між військовими і невійськовими об'єктами є розмитою, «нові бійці» нерідко спрямовують свої дії проти пам'ятників історії і культури і - що

особливо нелюдяно - проти мирних громадян.

По-четверте, ознакою нашого часу стали асиметричні загрози і асиметричні конфлікти. Вони викликані швидким розвитком науково-технічного прогресу в інформаційній та неурядових військових сферах, що дозволило різко підвищити можливості невеликих держав, терористичних організацій та неурядових військових формувань створювати і здійснювати загрози щодо великих країн.

З'явилося нове поняття - гібридні війни. Це поняття в останні роки активно використовується політиками і військовими, включається в основу оборонних доктрин держав. За однією з версій, термін «гібридна війна» був придуманий військовими фахівцями та політологами США і застосовується Заходом для характеристики реакції Росії [10].

Простежується кілька підходів до аналізу поняття «гібридна війна». Один з них робить акцент на тому, що така війна означає масштабну підливну операцію без участі регулярних збройних формувань нападника держави, але з опорою на внутрішні політичні сили країни - жертви, які поділяють позиції цієї держави.

Для України вивчення і використання позитивного зарубіжного досвіду щодо забезпечення стійкості держави і суспільства у сфері національної безпеки обумовлене, перш за все, необхідністю формування нової якості вітчизняного сектору безпеки і оборони, який повинен мати риси, притаманні стійким системам:

- безперебійне функціонування у нормальному (штатному) режимі, адаптація до умов, що змінюються;
- здатність витримувати неочікувані удари;
- відновлення після руйнівних наслідків явищ/дій будь-якої природи до бажаної рівноваги (на попередньому або на новому рівні) за умови збереження безперервності процесу управління [13].

Згідно тверджень М. Дойча існує перелік засад співпраці, головною метою котрого є коопераційне розв'язання суперечок, протиріч, відмінності

між політичними силами. Умови включають: своєрідну можливість поглянути на проблему із різних перспектив, не відкидання позицій опонента, пошук позитивних сторін, не уникнення відповідальності за власні помилкові рішення, не перекладання відповідальності на іншу сторону, розуміння потреб інших, відкритий та щирий процес комунікації, проте в межах здорового глузду, так аби щирість у вираженні думок не принесла шкоди іншій стороні, а також дотримання етики [34]. Крім цього, на міжнародних переговорах майже завжди виникає ціла низка організаційних, процедурних та технічних проблем, пов'язаних, наприклад, із погодженням порядку денного перемов, місця їх проведення, опрацюванням та ухваленням рішень, головуванням на форумах, розміщенням делегацій, забезпеченням їх необхідними умовами для роботи, копіювальною та іншою технікою, автотранспортом тощо.

Все це, в свою чергу, сприяє бюрократизації переговорних процесів, особливо тих, які ведуться в рамках міжнародних організацій.

Сьогодні демократія повстає у вигляді сукупних багатосторонніх процесів, що вимагають бачення цілісної картини світу і адекватно прийнятих рішень. Якщо в минулому демократія переважно здійснювалася в формі переговорів в рамках різних конгресів, наприклад Вестфальський конгрес 1648 р., Карловицький конгрес 1698 - 1699 рр., Віденський конгрес 1815 р. тощо, то на сьогодні багатостороння дипломатія проводиться в рамках міжнародних універсальних (ООН) і регіональних (ЄС, ОБСЄ, ЛАД) організацій, конференцій, комісій тощо, які створюють або скликають для вирішення тієї чи іншої проблеми (наприклад, Паризька конференція з питань В'єтнаму, Спільна комісія з урегулювання конфлікту в Південно - Західній Африці); багатосторонніх зустрічей на найвищому рівні, зокрема, зустрічі лідерів країн так званої "Великої сімки"; діяльності посольств окремих держав (наприклад, посольство США у КНР спільно з китайськими та японськими дипломатами надає особливу увагу пошуку рішень проблем на Корейському півострові; аналогічні заходи запроваджуються американськими дипломатами спільно з дипломатичними представниками інших країн також і в окремих

інших регіонах та країнах: в Латинській Америці, Центральній та Південній Африці).

Висновок до Розділу 1

Дипломатія у сучасних умовах повинна передбачати нове мислення і новий світоустрій, адже підходи до розуміння цього явища еволюціонують через глобалізацію суспільства і нові соціально-політичні виклики.

Фактично, дипломатія - це спосіб, в який та чи інша держава здатна заявити про свою позицію на міжнародній арені та відстояти її, без використання силового розвитку подій, а лише, мирним шляхом.

Так, збільшення кількості сторін в ході обговорення проблеми призводить до ускладнення загальної структури інтересів, можливості створення коаліцій, а також появи країни лідера на переговорних форумах.

Слід розуміти, що поряд із традиційною чи публічною дипломатією, існують та розвиваються радикальний та поміркований підходи, що у свою чергу дають змогу краще зрозуміти та дослідити засоби та об'єктивні складові дипломатії.

Якщо традиційна дипломатія - це питання уряду, то публічна дипломатія має стосуватися відносин одночасно, між урядом чи урядовими або неурядовими організаціями, так і між іноземними громадянами, щоб викликати сприятливі думки, ставлення або поведінку до країни, її політики та громадян.

На міжнародній арені, врегулювання відносин у сучасному столітті можливе не лише завдяки дипломатичним діям із боку держави, але й також, появою так званих, недержавних дипломатичних учасників. Радикальний підхід, у свою чергу, заперечує ефективність держави, як дипломатичного представника, проте вказує на вагомість недержавних учасників дипломатичних відносин. Поміркований підхід, не заперечує компетенцій держави чи недержавних представників та вказує на необхідність симбіозу між ними.

У наш час став формуватися так званий “другий напрямок дипломатії”(TrackTwoDiplomacy), відмінний від її “першого напрямку” — офіційної дипломатії.

Дипломатія - це спосіб розв’язання конфліктів на міжнародному рівні. Варто розуміти, що у генезі конфлікту кожного суспільства варто шукати в умовах його розвитку власного досвіду, а не виключно в індивідуальних мотивах.

Суб'єктами міжнародного конфлікту є держави або коаліції держав. Відносини на зовнішньодержавному рівні характеризуються конкуренцією, а у більш складних випадках вона загострюється, тобто приводить до війни. Уряд керується передусім національними інтересами, основу яких складають найважливіші для існування народу потреби: безпеки, контролю та використання природних ресурсів, збереження культурної цілісності та національної специфіки.

Виходячи з загальних теоретичних засад, конфлікт є явищем, яке постійно супроводжує суспільний розвиток. Оскільки конфлікт є лише ознакою соціологічної системи, то чимало загальних дій ототожнюється із соціально-політичними рухами можуть становити окремий вид конфлікту, предмет і цілі боротьби котрого не до кінця визначені. Із погляду на динаміку змін, лише аналіз відмінностей та причинно-наслідкових зв’язків між конфліктами можуть вказати на їхню вадливість та пріоритетність. Сам конфлікт не заслуговує ані позитивної, ані негативної оцінки. Проте якими б не були причини приниження чи обмеження потреб людини, як індивіда та громадянина, якщо більшість населення країни не бачитиме свого місця в соціально-політичній структурі та не зможе задовільнити свої основні соціально-політичні потреби в рамках інститутів, то це неминуче викличе прагнення їх зруйнувати або змінити радикальним способом.

Найбільш вагомим негативним наслідком політично-соціальних конфліктів в умовах демократії може бути поява патологічної громадської свідомості, на позицію котрої можна з легкістю вплинути через ЗМІ або

професійних «соціо-техніків». Такий когнітивний дефіцит може проявлятися у формі стереотипного мислення, що в свою чергу може вилитися у груповий шовінізм, збільшення соціальної дистанції: дискримінацію, втрату почуття реальності через надмірне відсторонення від оточення.

Особливість конфліктів ХХІ ст. в тому, що на зміну міждержавним все частіше приходять військові конфлікти, що протікають в рамках однієї держави. Сучасні внутрішньодержавні конфлікти мають властивість швидко набувати міжнародного забарвлення в силу залученості в них великої кількості країн, ООН та інших міжнародних організацій. Сирійський і український конфлікти, зародившись спочатку як внутрішні, за короткий термін перетворилися в міжнародні в широкому розумінні цього слова.

Тому на підставі загальних теоретичних засад, та особливостей сучасних конфліктів, сформулюємо поняття – Конфлікт як соціально-політичне протиріччя, тобто, це сама ідея розв’язання конфлікту, - з одного боку, а спосіб – з іншого, і, ці складові не сприймаються демократичним суспільством у руслі кооперації.

У цьому контексті значення дипломатичної роботи для врегулювання конфліктів значно підвищується, тому що у фокусі завдань, окрім зовнішніх, постають ще й внутрішні, а вміння підштовхнути до співпраці сторони конфлікту, з використанням симбіозу як державних та недержавних представників до компромісу є однією із багатьох граней експертної спільноти або/та дипломатії.

РОЗДІЛ 2: ДИПЛОМАТИЧНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

2.1. Історія встановлення дипломатичних відносин після Другої світової війни

Сучасний світопорядок або як його ще прийнято називати „новий порядок світу” був встановлений після Другої світової війни 1945 році, в цей час змінюється і роль дипломатії, вона стає дуже важливим інструментом у здійсненні зовнішньої політики. Враховуючи ідеологічне про стояння того часу, сучасні виклики глобалізованого світу, потрібно звернутися до історії становлення дипломатії у цей період, а саме 1945 – 2018 рр.

Сучасна дипломатія, або як її ще прийнято називати — класична дипломатія, складається із трьох великих етапів. У свою чергу, кожен етап вміщує в собі періоди та півперіоди. Віденський конгрес 1815 року разом із Аахенським протоколом поклали початок першого етапу сучасної дипломатії. Перший етап був характерний окресленням правил та традицій дипломатичного протоколу, а також прийняттям “Положення щодо дипломатичних агентів”, котрі допомогли встановити класичні правила дипломатії і геополітики.

Варто зауважити, що одне з головних правил зовнішньої політики держави було визначене ще у XVI ст в Італії, вченим ФранческоГвіччардіні, котрий вважав, що держава не повинна давати своїм сусідам ставати більшими та могутнішими. Подібного правила дотримувалась Англія, котра була зацікавлена в тому, аби на сусідніх узбережжях знаходились не великі і не надто могутні держави. Так Туманний Альбїон дипломатичними важелями домігся від’єднання Норвегії від Данії, тим самим роздробивши доволі могутнього сусіда.

Перша Світова Війна своїм завершенням дала відлік другому етапу класичної дипломатії. Саме в цей період була організована Ліга Націй, котра була наслідком підписання низки мирних договорів.

Другий етап класичної дипломатії приніс у світ чіткі обриси консульського та дипломатичного права. До важливих заходів, що сформували консульське право можна віднести Каракаську конвенцію 1911 року, Гаванську конвенцію 1928 року, а також прийняття “кодексу Бустаманте”. Останній документ до сьогодні не втрачає свою актуальність та є ратифікованим більшістю країн Південної та Північної Америки.

Останній, третій етап сучасної дипломатії припадає на другу половину XX століття. Варто зазначити, що в цей період відбувається гігантський стрибок в формуванні суспільства, завдячуючи стрімкому розвитку технологій, зміні навколишнього середовища, встановленні та розвитку інформаційних систем, а також бурхливих політичних змін. Останнє стосується краху тоталітаризму: розпад Радянського Союзу поставив перед людством повстало питання “куди рухатись далі?”.

Застарілі дипломатичні прийоми вимагали суттєвих змін у нових повоєнних умовах. Практика ”повільних” переговорів поступились місцем ініціативі та швидкому прийняттю рішень. Це докорінно змінило вимоги до дипломатичних представників.

Варто додати, що саме на третьому етапі класичної дипломатії міжнародно-правовий кодекс дипломатії набуває сучасного вигляду. Сприяє цьому створення Організації Об’єднаних Націй разом із Конвенцією про привілеї і імунітет ООН, а також низка інших конвенцій та нормативно-правових актів про відношення між державами й міжнародними організаціями, що дозволяють встановити нові, чіткі та універсальні правила ведення справ.

Делегація України на чолі із заступником голови Ради народних комісарів, народним комісаром закордонних справ УРСР Д. Мануїльським також зробила свій вклад у розробку Статуту ООН. Урочиста церемонія його підписання відбулась 26 червня 1945 р. на конференції в Сан-Франциско. Разом з іншими делегаціями Статут підписала й делегація України як країни - засновниці нової міжнародної організації, що мала на меті забезпечити мир і

безпеку народів в усьому світі. Статут ООН набрав чинності 24 жовтня 1945 р. Цей день щороку відзначається як день ООН. українська дипломатія багато зробила для розвитку ООН, зокрема таких її органів, як Комісія з прав людини, Міжнародна організація праці (МОП), Комісія ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), у переговорах щодо обмеження озброєнь. У 50-х роках представники УРСР працювали в 16-ти Міжнародних організаціях, підписали 60 міжнародних угод і конвенцій.

У нових пост воєнних умовах, США вперше не може ані відокремитись від світу, ані його здобути. У 1945 році, Америка була настільки сильною державою (частка США в світовій продукції становила в певний час 35%), що провідна роль у формуванні світу виходячи із власних міркувань здавалась їхнім призначенням.

Сьогодні перед американським суспільством стоїть завдання - досягти свої цілі поетапно, а кожний етап є нічим іншим, як конгломерацією американських ідеалів та її геополітичною обов'язковістю. В основу американської системи нового порядку лягла ідея „пожвавлення” старої дипломатії, окрім того, до суперництва політичного, також додалось чимало економічних конкурентів, дипломатія „етикету” відійшла у минуле, а характерною рисою нової моделі демократії стає її конфронтаційне спрямування.

Щодо Європи, то згідно думки Кіссенджера, їй вдалось створити ідею народної держави, суверенності та рівноваги в силах [39]. Така концепція домінувала в міжнародних справах протягом трьох століть. Сьогодні, однак, жодна із європейських країн, котра веде політику *raison d'etat* не є достатньо потужною, щоб бути провідною у міжнародному порядку. Значна частка енергії, потенціалу ЄС присвячена зрівноваженому розвитку об'єднаної Європи.

Щодо Росії - вона завжди була винятковим випадком. Дипломатія в Росії з'явилась на європейській сцені значно пізніше - пізніше, ніж сконсолідована Франція і Велика Британія - і жодна із традиційних засад

дипломатії їй не властива. Граючи із трьома різними сферами культури - Європою, Азією і мусульманським світом - Росія ніколи не була державою європейського зразка, а створювала Імперію непорівняльних до Європи масштабів. Посткомуністична Росія, подібно, як і Європа у теперішньому часі змушена присвятити багато уваги для того, аби заново окреслити своє „я”, ідентифікувати себе і своє.

Китай також опинився в абсолютно новій ситуації. Понад дві тисячі років китайське було під егідою потужного імперіалізму, хоч і війни в Китаї були не менш частішим явищем, ніж в Європі. У XIX століття Китай не мав сусіда, котрий міг би бути погодитись із їхньою перевагою. Ідея суверенної рівності держав не була поширена в Китаї. Лише після Другої світової війни Китай заявив про себе, як про безпрецедентну державу в своїх діях.

В Індії, котра власне стає головним центром Південної Азії, зовнішня політика в багатьох аспектах йде останніми слідами часів європейського імперіалізму міцно забарвленого традиціями стародавньої культури. До появи британців, на субконтиненті протягом тисячі років не правила жодна політична сила.

Україна ж рухалась у фарватері зовнішньополітичних кроків СРСР, що природно для унітарної держави, де панує монополія центру на зовнішню політику. Україна, формально маючи право встановлювати прямі міжнародні відносини, включаючи обмін дипломатичними місіями, за відсутності реального суверенітету, справжньої державності в республіці фактично не могла ним скористатися.

Фактично після закінчення Другої світової війни світ завмер в очікуванні, як розвиватимуться подальші дипломатичні стосунки Вашингтону та Москви. Значна різниця в позиціях та політиці США та СРСР щодо ліквідації наслідків війни світового масштабу, мала вплив на розпад союзницької співпраці чотирьох країн та спаралізувала діяльність їхніх спільних органів, і в результаті відіграла вагомую роль в утвердженні біполярного розкладу сил на міжнародній арені та стану „холодної війни” у

стосунках Сходу-Заходу. Поділ Німеччини став основним проявом політичного і економічного поділу [7].

Холодна війна, прояви котрої виступили раніше і в брутальній формі в Європі негативно відбилась на утвердженні міжнародних відносин в глобальному і локальному аспектах. Холодна війна також обмежила поле міжнародної співпраці та запровадила до цієї співпраці елементи ворожості та багато площинної конфронтації. Дипломатія велась із позиції уможливлення розбудови ядерного потенціалу [50].

Наслідками „холодної війни” в рамках багатосторонніх відносин стали:

- паралізованість сучасної системи безпеки ООН внаслідок неможливості забезпечення способу «однодумства» усіх країн, необхідної для прийняття Радою Безпеки рішень у справах щодо утримання міжнародного миру та безпеки та впровадження елементів політичної та ідеологічної конфронтації для діяльності її органів і міжнародних спец організацій.

- утворення двох суперечливих військово-політичних систем і структур: у 1949 році Організації Трактату Північноатлантичного, а в 1955 році Організації Варшавського Договору. Обидві структури повстали в сфері економічній, створенням у 1957 році на Заході Європейської Економічної Спільноти, а на Сході в 1949 році Ради Взаємної Економічної Допомоги. Як наслідок, навколо обох окремих, підпорядкованих сталій поляризації повстала система багатосторонньої інституціональної та конференційної дипломатії. Елементи взаємної співпраці в дипломатії дво- і багатосторонній зводились до технічних та адміністративних аспектів, у сфері необхідній для підтримки функціонування їх інфраструктури та до невеликого товарного обміну.

- встановлення, на противагу представленій біполярної системи Руху країн неприєднання, кількість і сила впливу котрого зростала в міру еволюції процесу деколонізації. У конференції африканських та азійських країн 24 квітня 1955 року в Бандунгу взяли участь 27 держав, а в створеній в 1964 році їх Групі взяло участь 77. Цей рух об'єднав у першу чергу, малорозвинені країни та країни, що розвиваються, котрі виходячи із позиції анти блокової

політики, і бачили в блоках загрозу для миру і розвитку рівноправних міжнародних відносин, вели політику нейтральну та виступали із різними ініціативами, перш за все, в ООН, із проханням про елімінацію загроз, наприклад, в справі заборони випробувань атомної зброї, ядерного роззброєння і створення безпечних безатомних зон в Африці та Азії [15].

Згідно даних Центру Оборонної Інформації станом на початок 2016 року було зареєстровано 15 масштабних (більше тисячі жертв серед військових та цивільних) збройних конфліктів у світі. Це у два рази менше, порівнюючи з 2003 роком [57]. Цікаво, що в жодному із цих конфліктів держава не веде боротьби проти іншої держави (чого не скажеш про сьогоднішнього). Це конфлікти на рівні держава-угруповання, які мають визначені інші цілі.

Приклад такого конфлікту - війна між індонезійським урядом та „Вільним Ачехом” - сепаратистською організацією, тривалістю більш, як 30 років та за загальними даними забрала життя понад 120 тис. осіб [56].

Цікаво, що переломним моментом до подолання конфлікту стало...руйнівне цунамі, після якого сторони погодились співпрацювати, аби допомогти постраждалим та ліквідувати наслідки природного лиха.

Відтак, за допомогою міжнародного посередництва, сторонами укладено мирний договір, а у 2006 році Ачеху надано автономію.

Зараз на плечі дипломата лягає значна відповідальність за двосторонні міжнародні, так і за глобальні відносини. Свого часу, французький дипломат Альберт Муссе вдало підмітив, що хороший дипломат дуже уважно слухає навіть найменш значущі речі та не подає виду коли йдеться про речі котрі становлять для нього головну мету [28].

Більше того, сучасний дипломат уособлює в собі стриманість та рівновагу, адже від успішних міжнародних переговорів часом може залежати благополуччя не тільки однієї країни, а іноді й усього світу.

Цілком природнім процесом кожного нового століття є поява нових потужних держав. Міжнародна система відносин, що утвердилась у сучасному

столітті характеризується суперечливістю: з однієї сторони - це розчленування суспільства, а з іншої - глобалізація, що росте швидкими темпами. Комунікація відбувається блискавично, а світову економіку визначає зрівноважена діяльність на всіх континентах.

Варто зазначити, що загальна ситуація на міжнародній арені на початку 90-х років не була сприятливою для формування та зміцнення можливостей розв'язати конфлікт. Навіть великі і потужні держави, що зазвичай могли контролювати ситуацію із конфліктами зазнали невдачі на Близькому Сході, Африці, Афганістані, Південній Азії, Корейському півострові.

З появою нового світового порядку, жодна із провідних сьогодні країн не стикалась. Ніколи до цього часу жоден існуючий режим не повинен був поєднувати атрибутів історичної рівноваги сил, будувати свою дипломатію у багатосторонньому аспекті.

Сучасний стан дипломатичних відносин для України характеризується двосторонніми відносинами з іншими країнами, в основі яких закладено та встановлено добросусідські, дружні та стратегічні (партнерські) дипломатичні відносини. Підґрунтям таких відносин став розпад СРСР – з одного боку, та визнання незалежності України провідними країнами світу у 1991 році – з іншого.

Дипломатичні відносини Україна встановлює на принципах рівноправності, суверенної рівності, невтручання один одного у внутрішні справи, визнання територіальної цілісності та нерухомості/непорушності існуючих кордонів.

Одразу після проголошення незалежності України її визнали 23 держави, будівництво відносин з якими стало пріоритетним. Зокрема, такі країни як: країни-сусіди (Росія, Білорусь, Угорщина, Польща, Болгарія, Туреччина); та держави, в яких проживають українці (у США – понад 2 млн чол., Канаді – майже 1 млн чол., Бразилії – 150 тис. чол., Чехії та Словенії – 110 тис. чол., Аргентині – 150 тис. чол., Франції – 80 тис. чол., Австралії – 40

тис. чол. та ін.) а також країни, з якими пов'язані економічні інтереси України (Іран, Кувейт, Ватикан та Ізраїль).

Сучасний розвиток вимагає більш складніших механізмів у сфері міжнародних відносин, а за нинішніх умов формування ефективної бази дипломатичних відносин у стислі терміни, в умовах економічної нестабільності, зовнішньої агресії та протистояти їй деструктивним установкам вкрай не просто. Але разом з тим, Україна чітко демонструє та підтверджує світу незворотність курсу на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі, відповідними заходами:

- 13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі». З підписанням та ратифікацією у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відносини сторін почали розбудовуватися у якісно новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції.
- Серед основних цілей Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України 26 травня 2015 р., визначено забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу. Згідно зі Стратегією, Угода про асоціацію між Україною і ЄС визначає стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил ЄС.
- з 1 січня 2016 року почала функціонувати поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС.
- Процес ратифікації Угоди усіма державами-членами та інституціями ЄС було завершено 11 липня 2017 р. У повному обсязі Угода набула чинності 1 вересня 2017 р.

2.2. Дипломатична робота в умовах конфлікту: методи і практики

У сучасному столітті значення несилових методів розв'язання конфліктів стало зростати. Парадоксально, але одна з причин цього - розвиток і вдосконалення військових технологій, поява зброї масового ураження, що робить безглуздом її застосування, бо загрожує повним знищенням світу. Світ стає все більш взаємозалежним і взаємозразливим не тільки у військовій, але також в економічній, соціальній та інших сферах, що значно обмежує бажання і можливості силового вирішення проблем. Загальна тенденція переходу до невійськових засобів вирішення міжнародних конфліктів відноситься до планетарного рівня. Однак, як видно на прикладі нинішнього десятиліття, в регіональному та особливо локальному сегментах військова сила використовується досить широко, причому різноманітність конфліктів і складність їх характеру зростає.

Розв'язування конфлікту може йти різними шляхами, залежно від масштабів, складу учасників, глибини його розвитку, доктрин. Конфліктологія утвердила ряд методів, котрі допомагають подолати конфлікт та застосовувались неодноразово на практиці.

Один з них — це уникнення конфлікту. Метод поширений, але не завжди спрацьовує. За ним передбачається відхід з політичної арени того чи іншого діяча; звільнення з роботи за власним бажанням, якщо та чи інша особа не може спрацюватися з керівництвом (адміністрацією) або з колективом; еміграція з країни, в якій далі перебування стає неможливим; ігнорування супротивника, уникання зустрічі з ним, відсутність реакції на дії протилежної сторони [55]. Уникнення конфлікту не означає дійти до його розв'язку кінцевого. Як правило, протиріччя, яке призвело до конфлікту, залишається.

Другий метод вирішення конфлікту - відкладання. Для цього застосовується відхід від політичної боротьби та позицій. Метод поширений в практиці політичної боротьби (конфлікт між політичними партіями та їхніми лідерами, між гілками влади і тими, хто їх очолює, а також між державами). Але, як і перший метод, не завжди є ефективним. Сторона, яка здала свої

позиції може поновити свої претензії та спробувати повернути втрачене. Це підтверджує Версальський договір 1919 р., грабіжницький і принизливий для Німеччини та деяких інших країн, як наслідок - Друга світова війна.

Третій метод урегулювання конфлікту — це мирне протистояння сторін в основі якого лежить наближення їхніх позицій та інтересів через посередника. Роль посередника можуть виконувати слідчі або погоджувальні комісії, а останнім часом у вирішенні конфліктів у деяких країнах беруть участь менеджери з конфліктів. Метод посередництва застосовувався ще в стародавні й середні віки, а саму практику застосування методу закріпила Гаагська конвенція 1907 р. Процедуру діяльності погоджувальної комісії регламентувала Ліга Націй у 1928 р. та ООН у 1948 р.

Арбітраж - четвертий метод долання конфлікту. Сторони конфлікту на добровільних засадах передають свої суперечності для розгляду третій стороні, рішення якої обов'язковим. Арбітри повинні дотримуватись норм міжнародного права, конституцій конфліктуючих сторін, норм договорів. Учені й практики-політики вважають, що даний метод урегулювання конфлікту може допомогти розв'язати його на даний момент, проте з часом він може оновитися.

П'ятим і найефективнішим способом врегулювання конфлікту є переговори. Переговори дають можливість дійти згоди, відкривають шлях до співробітництва конфліктуючих сторін. Однією з найважливіших вимог під час проведення переговорів є відмова від позиційних торгів. Те, що позиційний торг перешкоджає в переговорах добре проілюстровано провалом переговорів щодо загальної заборону на ядерні випробування за часів президентства Кеннеді.

Відомими ще з ранньої історії Київської Русі були переговори Великої княгині Ольги з імператором Константаном Багрянородним в 957 р. Посольство (делегація) Київської княгині нараховувало понад сто чоловік і готувалося дуже ретельно. Деколи переговори проводилися в умовах

військових дій, наприклад переговори князя Святослава з візантійським імператором Іоаном I Цимісхієм у човні на Дунаї (971 р.).

Деякі Руські посольства (делегації) очолювались князями-васалами, боярами, купцями. З плином часу технічні методи і форми ведення переговорів змінювались і удосконалювались і поступово вони стали проводитися не лише для врегулювання збройних конфліктів (Гаазька конвенція 1907 р. рекомендувала використовувати переговори як ефективний спосіб мирного врегулювання), але і для вирішення міжнародних проблем [70].

В сучасних умовах виникають деякі нетрадиційні форми двосторонніх переговорів на постійній основі. Наприклад, у відносинах з Республікою Польща дуже добре зарекомендував себе такий інститут, як Консультативний Комітет Президентів України і Польщі, частини якого очолюються відповідно Секретарем Ради національної безпеки і оборони України і Секретарем Ради національної безпеки Республіки Польща. Переговори в рамках цього Комітету проводяться два-три рази на рік і присвячуються як політичним та економічним проблемам двосторонніх відносин, так і найважливішим питанням міжнародного життя.

В багатосторонніх міжнародних переговорах беруть участь від трьох до декількох десятків учасників, і присвячуються вони, як правило, розглядові глобальних проблем міжнародних відносин або врегулюванню якихось суперечок чи конфліктів. Число учасників цих переговорів абсолютно не обов'язково залежить від числа, скажімо, конфліктуючих сторін. Прикладами таких багатосторонніх переговорів можуть бути: Женевська нарада 1954 р. по Індокитаю (брало участь 9 держав), Міжнародна нарада по врегулюванню лаоського питання в 1961 — 1962 рр. в Женеві (брало участь 14 держав), Загальна Європейська нарада 1973—1975 рр. з безпеки і співробітництва (брало участь 35 держав).

У розв'язанні конфліктів важливо окреслити суть конфлікту, його вплив на дослідження. Соціолог Бялишевські виокремлює наступні фази, які допомагають розв'язати конфлікт:

1) Фаза суперечливості, котра відноситься до стосунків всередині груп. Пов'язана із реалізацією цілей, інтересів, прагнень чи переконань.

2) Фаза соціального напруження виражене в загальному незадоволені, почутті загрози, фрустрація, а психологічні бар'єри, що виникають, як наслідок приводять до фази конфлікту.

3) Фаза раціоналізації суперечок характеризується гострим поділом між окремими соціальними групами, які унеможливають спів діяльність. В цій фазі присутнє почуття знеохочення, переконань, зростаючої ворожості та ненависті до конкретних груп або осіб, які несуть відповідальність за ситуацію, що склалась.

4) Фаза боротьби. Часто (але не завжди) одна із сторін конфлікту намагається врегулювати суперечку або зменшити вірогідність і вияснити непорозуміння через боротьбу, яка має різну форму: наприклад, страйки, протест, маніфести.

5) Фаза елімінації конфлікту - характеризується переходом до етапу врегулювання ситуації, що в певній мірі виражене бажанням отримати перемогу над противником або також потреба укладення договору [48].

Подані фази конфлікту допомагають визначити, який метод розв'язку конфлікту буде найефективнішим в тій чи іншій ситуації. Конфлікти можна розв'язати за допомогою компромісу, насильства, методу опитування, спостереження, переговорів, тощо, однак достеменно невідомо, який із методів спрацює в тій чи іншій ситуації. Дарендорф вважає, що сторони можуть запобігти розгортанню конфлікту, якщо елімінують його причини [30].

Ефективні пошуки розв'язків конфлікту залежать від емоційної складової, а також від того, на скільки сторонам важливо дійти до порозуміння. Такі вчені, як Роберт Фішер Вільям Ури чи Брюс Пальтон зосереджують свою увагу на п'ятьох стратегіях розв'язку конфліктів:

1. Стратегія домінування - коли одна із сторін намагається досягти поставлених цілей будь-якою ціною, застосовуючи засаду *per fas et contra fas*,

2. Стратегія відкликання, означає відмову від своїх цілей та приймає перемогу супротивника,

3. Стратегія пасивності полягає в униканні прийняття будь-якої дії, рішення, мотивуючи тим, що конфлікт вирішиться сам по собі завдяки зовнішньому впливу,

4. Стратегія компромісу означає відмову від „частини власних амбіцій в заміन на подібну відмову другої сторони” [18],

5. Стратегія спільного розв’язку конфлікту передбачає, що сторони шукатимуть спільних точок бачення розв’язань конфлікту, а основою такої співпраці є реалізація найважливіших інтересів обох сторін.

Практичне застосування вище вказаних методів залежить від багатьох ситуативних чинників: передумов психологічних, таких, як раціональна чи ірраціональна складова свідомості, характерних рис особистостей, що стоять на чолі конфлікту - усі вони можуть впливати на перебіг та інтенсифікацію конфлікту, а також дають зрозуміти який метод чи методи у сукупності слід застосувати.

Важливу роль відіграють також психологічні чинники. Мортон Дойч виокремлює чотири механізми інтенсифікації конфліктів:

1. Раціоналізація *postfactum*, а отже переконання, що оскільки сторони заангажовані в конфлікт, то варто його продовжувати (присутність внутрішніх переконань, тобто так званого механізму гравця, що прагне виграти).

2. Потреба редукції когнітивного дисонансу, котрий наступив внаслідок психологічних втрат, проявляється у готовності жертвувати усім, аж до моменту перемоги над супротивником [36].

3. Помилкове коло страху підштовхує до наступної секвенції випадків: загрози, ефективна оборона і нова загроза.

4. Ситуативна пастка побудована на міркуванні, що ескалація конфлікту повинна призвести до виходу другої сторони із конфлікту, а не як часто буває, продовжувати викликати агресію зі сторони противника [34].

Вибір правильного методу залежить від методологічного аналізу самої причини чи причин, своєрідної динаміки перебігу подій, яка визначає рівень конфліктності суспільства, груп чи суб'єктів. Розв'язок конфлікту (незалежно від кінцевого результату) не генерує ситуації, яка існувала перед його виникненням автоматично, а пост конфліктна напруга дає ще один поштовх до зародження нових конфліктних ситуацій, які б стали на заваді співпраці або співіснування, тому для вибору конкретного методу варто дотримуватись певних умов:

1. Дослідницький процес потрібно розглядати як єдине ціле, а не як окремі методи. Конфлікт потребує інтегрованого пояснення, щоб уникнути багатьох проблем, тобто комплексного дослідження.

2. Дослідження слід починати із вивчення літератури із соціології та конфліктології.

3. Теоретичну інформацію про конфлікти слід порівнювати із реальним конфліктом. Це дає змогу висунути гіпотези для подальшого обґрунтування.

4. При виборі методів дослідження варто визначити наявні матеріальні ресурси, особливо при опитуваннях та організації експерименту.

5. Найголовніше в дослідженні - програма. До програми звичайно включають: а) мету та завдання дослідження; б) основні та другорядні гіпотези; в) рішення про те, як збирати дані і якими методами; г) організація збору та обробки отриманих даних [22].

Якщо зосередитись на російсько-українському питанні та методами дипломатичного вирішення конфліктної ситуації на сході України, то повстає ще один, унікальний метод - концепція так званої „війни нового типу”. У ній важливу роль займає інформаційний простір разом із економічною, технічною та, зрештою, дипломатичною сферами.

Експерти вважають, що для того, аби бути достойним опонентом агресору у війні нового типу, слід створити абсолютно нові координаційні структури та застосовувати знання спеціалістів різних кваліфікацій із збереженням чіткої ієрархії, котра буде сприяти швидкому прийняттю рішень.

Однак, підставою для ведення такої війни є самодостатність і незалежність держави, а особливо її енергетичної сфери, сільськогосподарської, ключових матеріальних та людських ресурсів, а також правлячої еліти.

У 2012 році російське керівництво визнало, що США, використовуючи своїх союзників - НАТО та Європейський Союз, вживають щодо країн-членів СНД та самої Росії міри, що побудовані на теорії т.зв. „керованого хаосу”.

Авторка аналізу „Examining Central and Eastern European Protests Groups”—Лілі Баєр [62] вважає, що „Існують різні способи повалення влади або навіть політичних режимів. Останніми роками в країнах Центральної та Східної Європи методом зміни влади обрано громадські протести. У регіоні, де Росія і інші західні потужні країни ведуть боротьбу за вплив на: силу або слабкість урядів, почуття провини, організаційні стратегії та зовнішню підтримку протестів, можуть стати причиною для утворення внутрішніх громадських рухів, котрі у свою чергу можуть вплинути на геополітичне становлення кордонів держав. Дослідниця вважає, що саме таку технологію було використано в Україні, а спроби застосувати схожу стратегію відбуваються у Болгарії, Македонії, Угорщині.

На „війну нового типу” Росія відреагувала по-своєму. В економічній сфері на санкції проти Росії впроваджено контр санкції, проте досить не симетрично. Розуміючи, що удар по економіці США є не вигідним з погляду на великий товарообіг, запроваджено ембарго щодо європейських союзників, що важливо, у сфері імпорту споживчих товарів.

Однак порятунок російської економіки Москва бачить в обміні частини співпраці із Заходом на співпрацю із обраними країнами типу BRICS (БРІКС) та двосторонній співпраці із обраними державами. Ініціатива дипломатична Росію не покидає. Російське МЗС вдало використовує відмінності в підходах країн до багатьох міжнародних проблем, а також небажання жити за принципом політики США у багатьох регіонах.

У багатьох питаннях, таких, як Сирія, Ісламська Держава, або питанні ядерної зброї Ірану чи Північної Кореї, Росія стала партнером необхідним

також і для США. Завдяки активній російській дипломатії, дійшло до розмов у нормандському форматі щодо України, елімінуючи США та домовленості „четвірки” (Франція, Німеччина, Росія та Україна) під назвою „Мінськ-2”, на цьому етапі дипломатичної гри все ж таки своєрідну перевагу варто віддати В. Путіну.

Конфлікт навколо України відкрив низку цікавих явищ, пов’язаних із ЄС та його місцем в геополітичних баталіях світу:

1) Провідна роль навколо подій в Україні належить Росії та США. Це виникає із геополітичних інтересів Росії та США щодо України та цілком свідомих планів обох країн взяти її під свою сферу впливу.

2) Позиція Європи в цьому конфлікті має другорядний характер і хоч ЄС має свої цілі, в намаганні підписати з Україною договір про асоціацію, проте складається враження, що європейські політики не вникали у фактичні плани США щодо України.

3) Той факт, що Україна може стати лише елементом в геополітичних баталіях США проти Росії береться до уваги лише невеликою кількістю європейських політиків.

4) Розвиток геополітичної ситуації в 2014 році вказує на те, що Європа - окрім розвитку в інтеграції - не приготована до серйозної міжнародної геополітичної кризи. Зовнішня політика ЄС, в теперішніх умовах кризи практично непомітна. Мали місце лише консультації між найбільшими державами і спроби діяти в рамках прийнятих державною дипломатією рішень.

Звідси повстає ряд практичних та теоретичних питань: чи союзні, натовські, а також народні організації були в стані запобігти розгортанню конфлікту в Україні; чи були у них відомості щодо наближення кризи, що мало негативні наслідки для влади в умовах демократичного суспільства.

Висновок до Розділу 2

Після Другої світової війни фактично повстало питання для кожної із країн: куди рухатись далі та як будувати свою дипломатичну роботу. Дещо розмитим та до кінця непевним залишалось бачення того, де шукати союзника, а де варто утриматись від співпраці через загрозу повторення конфлікту. Жодна із країн до цього часу не опинялась перед вибором та фактом з однієї сторони самостійного існування та утвердження, з іншої - необхідності глобалізувати свої відносини. Важливою передумовою до відновлення міжнародних відносин стала дипломатія, а саме представлення інтересів тої чи іншої держави у міжнародних організаціях, що на той час активно починають виникати на міжнародній арені.

Україна рухалась у фарватері зовнішньополітичних кроків СРСР, що природно для унітарної держави, де панує монополія центру на зовнішню політику. Україна, формально маючи право встановлювати прямі міжнародні відносини, включаючи обмін дипломатичними місіями, за відсутності реального суверенітету, справжньої державності в республіці фактично не могла ним скористатися.

Щодо визначення можливостей дипломатичного розв'язання конфліктів, то вони залежать більшою мірою від емоційних чинників, рівня заангажованості сторін конфлікту, обраної стратегії дій, котра також може бути предметом аналізу.

І так, періодизація дипломатичної роботи у умовах конфлікту поділяється на:

- Період після Другої світової війни, внаслідок чого встановлено нові, чіткі та універсальні правила щодо забезпечення миру та безпеки народів в усьому світі. Участь України в розробці Статуту ООН та підписання його 26 червня на конференції у Сан-Франциско, як однієї з країн засновниць. Українська дипломатія також і в окремих органах (Комісія з прав людини, Комісія ООН з питань освіти...). Позитивна сторона цього періоду як для світу, так і для України загалом;

- Період холодної війни, яка містила кілька під етапів: 1953 – 1962 рр «ядерні перегони», 1962-1979 рр боротьба за сфери впливу; 1979-1985 перегони озброєння аж 90-х, прояви котрої виступили в брутальній формі на Європі та негативно відбилась на утвердженні міжнародних відносин в глобальному і локальному аспектах. Холодна війна також обмежила поле міжнародної співпраці та запровадила до цієї співпраці елементи ворожості та багато площинної конфронтації. Наслідками холодної війни стала паралізованість системи безпеки ООН.
- З розпадом СРСР та перемогою США. Варто зазначити, що в цей період відбувається гігантський стрибок в формуванні суспільства, завдячуючи стрімкому розвитку технологій, зміні навколишнього середовища, встановленні та розвитку інформаційних систем, а також бурхливих політичних змін. Застарілі дипломатичні прийоми вимагали суттєвих змін у нових повоєнних умовах. Практика "повільних" переговорів поступились місцем ініціативі та швидкому прийняттю рішень. Це докорінно змінило вимоги до дипломатичних представників. Варто додати, що саме на третьому етапі класичної дипломатії міжнародно-правовий кодекс дипломатії набуває сучасного вигляду.

Переговори можуть використовуватися і для врегулювання конфлікту, і для його попередження. Уже перебуваючи в стані конфлікту, але побоюючись його подальшої ескалації, сторони шляхом часткових домовленостей (часткових переговорів) можуть уникнути найвищого напруження в розвитку конфліктів, не вирішуючи його в принципі. Переговори і підготовка до них можуть використовуватися також як відволікаючий маневр для досягнення інших цілей, припустимо, для того щоб переозброїтись і поповнити свої сили. В цілому ж, основне призначення політичних переговорів - запобігання політичних конфліктів і врегулювання їх в разі виникнення.

РОЗДІЛ 3: НОВІТНІ ПРАКТИКИ У ДИПЛОМАТИЧНІЙ РОБОТІ

3.1. Експертна дипломатія як перспективний метод врегулювання конфліктів

На глобальному та регіональному рівнях по всякчас відбувається зміна світових процесів, яка вимагає від суб'єктів міжнародних відносин шукати нові підходи до вироблення своїх стратегій діяльності на міжнародній арені.

Переосмислення основ формування зовнішньої політики і переорієнтація дипломатії на досягнення нових цілей протягом останнього часу перебуває на порядку денному країн, які зацікавлені в посиленні чи утриманні своєї лідерської ролі в міжнародних процесах.

Україна не має бути виключенням, а навпаки – має докласти зусиль щодо втілення та реалізації власної ролі в міжнародних процесах.

Відповідно, потрібно дослідити низку позитивних закордонних практик діяльності міністерств закордонних справ, державних та недержавних аналітичних центрів, консультативних та експертних інституцій, спрямованих на просування національних інтересів окремих держав.

На сьогоднішній день, в разі часткової адаптації вказаних механізмів експертної дипломатії під час реформування дипломатичної служби та системи зовнішніх зносин, Україна має можливість побудувати дієвий інструментарій пояснення і адвокації своїх інтересів.

Продумана робота з експертними спільнотами, окремими інституціями та аналітичними центрами як всередині країни, та за кордоном, може стати одним з локомотивів приведення зовнішньої політики України у відповідність до потенціалу, визначення меж амбіцій чи, навпаки, створення нових можливостей для відбудови міжнародного іміджу нашої держави.

Одним із прикладів, на який доцільно звернути увагу, це праці, які вже лягли в основу реформування дипломатичних служб європейських країн. Наприклад, Нідерландська наукова рада урядової політики в 2010 році

звернула увагу на все більш відчутну гібридність системи міжнародних відносин як потребує відповіді з боку урядів.

У цьому контексті, особливої уваги заслуговує термін «експертна дипломатія», що не є широковживаним, а його розуміння ще не набуло сталих форм, яке б чітко вирізняло його від інших інструментів. Варто зазначити, що термін лише останніми роками набирає популярності у використанні, втім, по своїй сутності, він не є новим. Це є спроба експертного середовища на пострадянському просторі перекласти та адаптувати для використання терміну “track II diplomacy”, відомого з 70-80 рр. минулого сторіччя, з певним розширенням його предметної та суб’єктної частини [11].

Для експертної дипломатії пропонується обрати узагальнені визначення, запропоновані такими дослідниками як Л. Даймонд та Дж. Макдональд на початку 1990-х років. Зокрема, йдеться про «неурядові, неформальні та неофіційні контакти і взаємодію між окремими громадянами та групами осіб («недержавними акторами»)), що перебувають поза офіційним переговорним процесом [35].

Втім, говорити про те, що експертна дипломатія є терміном аналогічним до одного із узагальнених розумінь «track II diplomacy» було б хибним з точки зору розуміння сутності одного та іншого процесу. Адже, в практичній площині, для «track II diplomacy» притаманне більш вузьке розуміння. Так, миротворчий аспект, урегулювання конфліктів є домінуючими напрямками для початку неофіційних спроб комунікації між представниками конфліктуючих сторін.

Наприклад, експерти відомого американського аналітичного центру RAND вбачають в терміні «track II diplomacy» – політику неофіційного діалогу, сфокусованого на вирішенні проблеми, учасники якого мають певну форму доступу до офіційних розробників політики [64].

Важливою рисою є те, що такий діалог розпочинається тоді, коли офіційний переговорний процес не дає результатів чи дипломатичні зв’язки відсутні взагалі. Тобто, тут можна виділити декілька складових елементів

базового розуміння: 1) наявність кризи чи конфліктної ситуації у відносинах 2) неможливість її вирішення чи деескалації через офіційний діалог між сторонами 3) учасники неофіційного діалогу фокусуються навколо окремих питань, пов'язаних з вирішенням проблеми 4) учасники повинні мати сталі контакти з представниками «першого треку», офіційними представниками урядових сторін.

Більш логічним виглядає формулювати експертну дипломатію як похідну від публічної дипломатії, втім, фокусуючись на специфіці суб'єктного складу та формах діяльності [4]. Таким чином, можна запропонувати, що експертна дипломатія – це є цілеспрямована робота офіційних інституцій, пов'язаних з виробленням та реалізацією зовнішньої політики, з представниками експертного середовища (окремими експертами та мережами, державними та недержавними аналітичними центрами, їх національними та міжнародними об'єднаннями, профільними академічними та дослідницькими закладами, дорадчими та експертними радами тощо) через формальні та неформальні канали всередині країни та закордоном з метою досягнення зовнішньополітичних цілей країни.

В цьому визначенні експертної дипломатії може бути:

1) експертна дипломатія не залежить від рівня відносин країни з іншими суб'єктами міжнародних відносин, тим більше, не має причинно-наслідкового зв'язку з неспроможністю офіційного діалогу;

2) експерти, які беруть участь у побудові експертної дипломатії, чи є її адресатами, не обов'язково повинні мати прямі контакти з офіційними представниками урядових структур інших країн та впливати на їх рішення.

3) спектр задач, які можуть стояти перед експертною дипломатією, значно виходить за проблемну орієнтованість порядку денного «track II diplomacy».

Беручи за основу вказане визначення, можна говорити про низку задач, які можуть вирішувати суб'єкти вироблення та реалізації зовнішньої політики України за використання експертної дипломатії.

Серед найважливіших слід відзначити:

- 1) формування власних стратегічних та концептуальних документів зовнішньої політики з урахуванням міжнародної експертної думки;
- 2) посилення аналітичного забезпечення процесу вироблення та реалізації зовнішньої політики;
- 3) отримання альтернативного зворотного зв'язку на заплановані чи вже здійснені тактичні зовнішньополітичні кроки в оптимальні часові терміни;
- 4) створення дієвих каналів інформування закордонних партнерів щодо окремих аспектів внутрішньої і зовнішньої політики України;
- 5) формування позитивного міжнародного іміджу України як активного учасника тематичних регіональних чи міжнародних заходів;
- 6) запровадження додаткових інституційних інструментів підтримання регіональної співпраці України;
- 7) сприяння формуванню закордонних спеціалістів з питань України в іноземних дослідницьких та аналітичних структурах;
- 8) формування експертного майданчику з числа закордонних дослідників України, сприяння їм в установленні формальних і неформальних зв'язків з представниками українського експертного середовища та державними інституціями.
- 9) залучення додаткового позабюджетного фінансування на реалізацію окремих проектів експертної дипломатії.

Інший приклад щодо побудови експертної дипломатії, але орієнтованої на внутрішнє експертне середовище, можна побачити в Нідерландах, де МЗС є одним з найбільш модернізованих з урахуванням інтересів і потреб країни на міжнародній арені. В березні 2012 року Міністерством закордонних справ був скликаний Дорадчий комітет з модернізації дипломатичної служби, зовнішня група радників, до якої увійшли 5 членів, відомих дослідників дипломатії з досвідом роботи в зовнішньополітичному відомстві, міжнародному бізнесі, комунікаціях.

Комітету було сформоване чітке технічне завдання від міністерства щодо проведення глибокого дослідження потреб реформування міністерства та дипломатичної служби в контексті нових викликів. Протягом 2 років комітет мав напрацювати своє бачення змін, презентуючи результати напрацювань щорічно у формі публічних звітів (проміжного та кінцевого). Під час своєї діяльності члени комітету мали звернути свою увагу на три напрямки: економічна дипломатія, модель дипломата майбутнього та зміни в організації. В ході роботи Комітет мав провести співбесіди з декількома сотнями експертів із Нідерландів та закордону щодо їх бачення напрямків модернізації дипломатичної служби. Крім того, було обрано 8 закордонних МЗС (4 з ЄС, 4 – з-поза меж), діяльність яких була ретельно проаналізована. Також були здійснені польові місії до низки закордонних представництв Нідерландів.

В березні 2013 року був напрацьований проміжний звіт, а в травні 2014 року був презентований фінальний звіт Комітету. Символічно, що на базі отриманих результатів, описаних ще у проміжному звіті, в червні 2013 Міністр закордонних справ Тіммермас підготував відкритого листа до парламенту «Працюючи разом для Нідерландів, по всьому світу», в якому вказав основні напрямки подальшого розвитку міністерства. Враховуючи рекомендації Комітету був напрацьований План дій щодо модернізації дипломатичної служби – Реформи та зменшення видатків у МЗС Нідерландів в 2014-2016 рр.

Що стосується нашої держави, то у 2015 році при Міністерстві закордонних справ України було створено Управління публічної дипломатії, в складі якого постала Громадська рада з питань співпраці з релігійними організаціями. Обидві структури спрямовані на забезпечення міжнародної підтримки України, зокрема формування адекватної відповіді на процеси ведення інформаційної війни та використання релігійного чинника проти України напередодні та під час анексії Криму та окупації східної частини нашої держави. На відміну від України, яка тільки починає залучення релігійних організацій та релігійних суб'єктів, у широкому значенні цього терміну, до

дипломатичної діяльності, сучасний західний світ вже кілька десятиліть вважає їх невід'ємною частиною міжнародних відносин.

Сам термін «релігійна дипломатія» до певної міри й досі потребує роз'яснення при використанні. Перш за все, необхідно відзначити, що в сучасних англomовних джерелах використовуються щонайменше два паралельних терміни: «religiousdiplomacy» та «faith-baseddiplomacy», які в перекладі на українську часто об'єднують в термін «релігійна дипломатія», уникаючи тонких відмінностей у значенні.

Власне, терміном «релігійна дипломатія» позначаються ініціативи між релігійними інституціями, в той час як «дипломатія на підставі віри» має ширше значення. Вона описує не лише (й не обов'язково) ініціативи певних релігійних інституцій, а й приватних громадян, які з тих чи інших релігійних переконань можуть ініціювати процеси діалогу та примирення між певними сторонами [6].

Аналізуючи способи непрямого впливу на дипломатичні взаємини, вже у 1991-му американська дослідниця Л. Даймонд та посол Дж. МакДональд запропонували розширити бачення структури дипломатичних ініціатив до 9 рівнів, одним з яких виокремили релігійний.

За їх системою дипломатичні відносини поділялися на такі рівні:

- 1) урядова або офіційна дипломатія;
- 2) професійне неофіційне розв'язання конфліктів;
- 3) бізнес-світ;
- 4) приватні громадяни;
- 5) дослідники, тренери, освітяни;
- 6) активісти;
- 7) релігія;
- 8) філантропічні організації;

9) громадська думка та засоби масової комунікації, які об'єднують разом усі вищеназвані рівні [69].

Щоправда, попри цілісний і багатосторонній підхід до дипломатичних ініціатив, вони чітко розділяли межі і можливості «неофіційної» дипломатії у порівнянні з діяльністю офіційного дипломатичного корпусу. Завданням першої тут є підготовка бази чи ґрунту для реалізації того чи іншого завдання, однак, саме рішення про таку реалізацію приймається винятково офіційним дипломатами та в межах чинного міжнародного права.

В сучасній науці конфлікти, які зачіпають елементи ідентичності та релігійні конфлікти відносять в окрему групу [66]. Вони вважаються найбільш гострими. Власне, привнесення релігійного елементу в конфлікт, а релігія беззаперечно є важливою частиною ідентичності, не завжди веде до його розв'язання. Гарною ілюстрацією тут буде конфлікт у колишній Югославії, який є одним з класичних прикладів релігійного конфлікту, попри те, що на його початку всі сторони конфлікту демонстрували досить високий рівень індиферентності до питання релігії.

На противагу цьому, можна навести протилежний приклад Південно-Африканської Республіки, який вважається чи не найбільш вдалим в прикладом релігійної дипломатії. Після апартеїду 1996-1998 років, для ліквідації його наслідків у ПАР було створено спеціальну Комісію зі з'ясування правди та примирення, а вслід за нею (у 2000-му) й Інститут справедливості і примирення. Головна ініціатива щодо створення Комісії належала релігійним лідерам, які до певної міри стали гарантами дотримання суспільної справедливості. Більше того ключові принципи діяльності Комісії, як-то говоріння правди, відповідальність, компенсація насильства, покаяння та прощення - мали виразно релігійне обґрунтування.

Досвід багатьох країн Європейського Союзу, в тому числі і країн Балтії та Центральної Європи говорить про доцільність створення державного аналітичного центру. Як показує досвід, саме такі аналітичні інститути мають найбільше переваг щодо фінансової стабільності та утримання фахової експертної мережі з ґрунтовним дослідницьким досвідом.

Для України найближчим досвідом може стати досвід Польщі в підтримці урядових аналітичних центрів. З точки зору інституційної спроможності та залученості до експертної дипломатії особливу увагу слід приділити діяльності Центру східних досліджень (OSW) та Польському інституту міжнародних відносин (PISM). Симптоматично, що свого часу польські експерти відвідували Німецький інститут міжнародних та безпекових справ (SWP) з метою вивчення досвіду побудови відповідних аналітичних інституцій.

Розвиток сучасних суспільних і державних інститутів вже призвело до того, що центр прийняття рішень з багатьох життєво-важливим зовнішньополітичним проблемам зміщується з дипломатичного відомства в адміністрацію президента, прем'єр-міністра або в інші відомства.

Наприклад, у Франції значні повноваження придбав створений в 1994 р. Міжміністерський комітет з координації зовнішньополітичної діяльності. Комітет очолює прем'єр-міністр, до складу його входять ті члени кабінету, відомства яких мають вихід на міжнародну арену. У роботі Комітету бере участь спеціальний представник президента, а також генеральний секретар міжміністерську комісії з європейського співробітництва. У Німеччині координацією зовнішньої політики займається відповідне Бюро бундесканцлера [71].

Проаналізувавши досвід створення і роботи країн Європейського Союзу, в тому числі і країн Балтії та Центральної Європи і їх центрів, які певним чином афілійовані із зовнішньополітичними відомствами своїх країн, можна сформувати загальну картину ролі таких центрів у формуванні експертної дипломатії.

Формуючи українську модель аналогічного аналітичного центру необхідно вказати, що його характерними рисами мають бути:

1) співзасновниками можуть бути МЗС, ВРУ, академічна структура та неурядові аналітичні центри;

2) незалежність експертизи від політичної складової владних органів, які сформували відповідну інституцію;

3) формування середньострокових планів досліджень і публічної діяльності у тісних консультаціях з виробниками зовнішньої політики, формування тимчасових чи постійних робочих груп (МЗС, ВРУ, АПУ, інші профільні відомства);

4) широкий спектр експертизи, що покриває більшість пріоритетних географічних та тематичних напрямків активності України на міжнародній арені;

5) поточний моніторинг розвитку процесів у світі, наявність низки періодичних аналітичних продуктів;

6) організація і проведення міжнародних заходів, які своєю масштабістю і тематикою можуть сприяти покращенню іміджу України;

7) формування закритих мереж з державними аналітичними центрами інших країн, проведення не публічних двосторонніх та багатосторонніх зустрічей з актуальних питань порядку денного;

8) готовність надавати оперативний аналіз чи експертизу розробникам зовнішньої політики на їх прохання (брифінги з проблематики, коментарі, пропозиції);

9) можливість відрядження експертів для роботи у закордонні дипломатичні представництва для посилення експертизи зі збереженням робочого місця в аналітичному центрі;

10) можливість створення своїх представництв за кордоном, в провідних столицях світу для формування додаткових каналів експертної дипломатії, презентації своїх аналітичних продуктів.

11) максимальна де-бюрократизація процесу прийняття рішень щодо участі в міжнародних дослідницьких мережах та програмах.

Одне з перших місць у цьому ряду в даний час займають неурядові організації, чий голос все голосніше чути при вирішенні актуальних питань сучасної світової політики. Все більш наполегливо прокладає шлях тенденція,

спрямована на формування наукових співтовариств або мережі експертних груп, що працюють на транснаціональній основі.

Дипломатичні служби всіх країн відчують потребу в контактах і взаємодії з усе більшим числом неурядових організацій. Таким чином, завдяки взаємодії державних і недержавних акторів між ними формується особливий комплекс взаємин. Дослідники дипломатії називають це «дипломатією-катализатором» (*catalytic diplomacy*).

Експертна дипломатія - це дипломатія, що сприяє взаємодії державних і недержавних акторів, вона перестає бути лише традиційним способом здійснення державної політики.

Експертна дипломатія, забезпечує наявність таких якостей, як здатність швидко адаптуватися до змін ситуації, вміння, переслідуючи власні інтереси, залучати на свою сторону опонентів, а також гнучка реакція на що відбуваються трансформації. Опиняючись не в змозі дати відповідь відразу на всі виклики, що з'являються в ситуації, що змінилася, професійний дипломат розширює сферу своїх контактів, вступає у взаємодію з приватними особами та організаціями, оптимізує можливості збору інформації.

Дипломат, який працює в таких умовах, неодмінно повинен володіти якостями координатора і генератора ідей, що виступати певним катализатором.

З одного боку, від нього вимагається здатність виявити і мобілізувати неурядові ресурси в ім'я досягнення державних цілей. З іншого - він повинен оцінити, в який момент і яким чином урядові дипломатичні ресурси можна надати в розпорядження інших акторів, які займаються міжнародною діяльністю [45]. Останнім часом все частіше говорять про нову форму міжнародної діяльності - громадянської дипломатії (*citizen diplomacy*), оскільки прозорість кордонів і нові технології дозволяють непрофесійним дипломатам (неурядовим організаціям, групам і індивідуумам) виходити на міжнародну арену, минаючи держапарат.

У нових умовах учасники дипломатичного процесу повинні проявляти здатність до гнучкого реагування та вироблення таких якостей, як уміння,

пам'ятаючи про свої власні інтереси, залучати на свою сторону опонентів і швидко адаптуватися до ситуації, що складається. Зростаюча роль неурядових організацій у сферах, що раніше вважалися «заповідною територією» офіційної дипломатії, веде до змін багатьох традиційних підходів і вимагає неординарного і творчого державного мислення.

Дипломати XXI в. працюють в умовах поліцентричного світу, де співіснують різні культури, цивілізації, вірування і де затребувана багаторівнева мережева дипломатія, що дозволяє здійснювати гнучке співробітництво, спрямоване на гармонізацію співпадаючих інтересів.

Сукупність вищеназваних процесів дозволяє говорити про так звану мережеву дипломатію. Мережева дипломатія - дипломатія багато форматна, максимально гнучка, яка неминуче призведе до девальвації громіздких і негнучких альянсів старого зразка з фіксованими зобов'язаннями навіть у випадку вже неіснуючих загроз. Такого роду дипломатія вимагає серйозної модернізації дипломатичних структур, інструментів і методів [42].

Організована в кінці березня «Ліберальним клубом» міжнародна конференція «ЄС, Росія і країни Східної Європи: як подолати розбіжності?» Дала старт новій регіональній ініціативи «Мінський діалог».

Як свідчить концепція ідеї, «Ініціатива Мінського діалогу спрямована на створення постійно діючої експертної платформи в форматі «другого треку дипломатії»... з метою вироблення актуальних рекомендацій для розвитку співпраці і запобігання розділових ліній в регіоні Східної Європи».

Коріння поняття «другий трек дипломатії» йдуть до інтелектуальних дискусій 1970-х рр. Як зазначає в статті «Другий трек дипломатії: коротка історія» в Foreign Policy Чарлз Хоманс, «другий трек дипломатії» став результатом на підставі спостереження про те, що приватні особи, зустрічаючись неофіційно, здатні знайти точки дотику, які не можуть знайти офіційні переговорники» [65]. Хоманс також наводить слова колишнього дипломата Джозефа Монтвілля, який вперше використав цей термін в статті в тому ж Foreign Policy: «Громадяни можуть робити якісь дії, замість того, щоб

просто спостерігати осторонь за тим, як дорослі урядовці поведуться, як ідіоти».

Разом з відомим вченим-психіатром Вільямом Девідсоном Монтвілл писав, що ідея «другого треку дипломатії» базується на уявленні про те, що «існуючий або потенційний конфлікт може бути вирішений або ослаблений за допомогою загальної людської здатності відповідати на добру волю і розсудливість».

Тобто, «другий трек дипломатії» - це неурядовий рівень міжнародних контактів. В якомусь сенсі його можна назвати і народною дипломатією, хоча в це поняття традиційно вкладається набагато ширший сенс: контакти на рівні культур і найрізноманітніших верств товариств. [2]

У разі ж «другого треку» мова йде про експертні комунікації. При цьому беруть участь в них експерти по своїй компетентності та інформованості не надто відстають від «першого (урядового) треку». Не будучи залежними від поточної політичної кон'юнктури і перебуваючи за рамками «чорного ящика» політики, неурядовим експертам часто набагато легше знайти компромісні відповіді на гострі питання міжнародних відносин, ніж чинним політикам і дипломатам.

Як і більшість нових ідей, поняття «другого треку дипломатії» спочатку не викликавши особливого ентузіазму в переважно консервативному світі міжурядової дипломатії. Однак, з часом додана вартість неурядової дипломатії проявила себе сама.

Першою усвідомленою спробою запустити повноцінний процес в форматі «другого треку дипломатії» зазвичай називають Дартмутські діалоги між США і СРСР (пізніше Росією), які вперше відбулися в жовтні 1960 р. Перша конференція в Дартмутського коледжу зібрала американських та радянських вчених і колишніх чиновників для відвертої розмови про відмінності між їх країнами і можливості розвивати співробітництво при збереженні цих відмінностей.

З того часу спроб і варіантів організації заходів в форматі «другого треку» було безліч. Більшість з них не дали особливого результату і тому не дуже відомі широкому загалу і навіть дослідникам.

Одним з тріумфів неурядової дипломатії часто називають укладені в 1994 р домовленості між экс-президентом США Джиммі Картером і тодішнім керівником КНДР Кім Ір Сенгом. В їх результаті пізніше було підписано Женевську угоду про зупинку північнокорейської ядерної програми в обмін на будівництво нової АЕС. Правда, ті переговори, скоріше, правильно було б назвати «1,5 треком дипломатії»: разом з колишнім президентом США в них все-таки брали участь діячі влади КНДР.

Уже кілька спроб задіяти неурядову дипломатію було зроблено і щодо нинішньої української кризи.

Це і переговори в Мінську в форматі «1,5 треку» контактної групи по Україні, і зустріч «групи Бойст» в Фінляндії, і, наприклад, ініціативи під егідою Російської ради з міжнародних справ.

Складність вирішуваних завдань не дозволяє сподіватися на швидкі і проривні результати цих спроб. Більш того, напевно, можна з упевненістю очікувати, що більшість з них не дасть ніяких ідентифікованих результатів.

Однак в тих міжнародних реаліях, в яких опинився регіон Східної Європи, складно сперечатися з уже згаданими словами Джозефа Монтвілля:

«Громадяни можуть робити якісь дії, замість того, щоб просто спостерігати осторонь за тим, як дорослі урядовці поведуться, як ідіоти» [32].

Все більше гібридні виклики сучасності вимагають все більше нестандартних і небюрократичних відповідей. І «другий трек дипломатії» дає можливість задіяти додаткові резерви для пошуку таких відповідей.

3.2. Дослідження: Експертна дипломатія як інструмент зовнішньої політики України.

Програма Дослідження

Актуальність дослідження: на сьогоднішній день Україна виступає об'єктом підвищеної уваги на міжнародній арені, причиною цього є російсько-український конфлікт, наслідками якого є: військові зіткнення з людськими втратами з обох сторін (серед мирного населення та військових), втрата територіальної цілісності України (АР Крим, частково Донецької та Луганської областей).

Керівництво країни намагається знайти ефективні способи вирішення конфлікту з російською стороною, а для цього необхідно створювати відповідні інструменти/засоби, які б дали змогу максимально ефективно вирішувати поставлені задачі на зовнішньо-політичному напрямку та політиці і всередині самої країни.

Таким інструментом, виходячи із умов самого конфлікту, повинна стати – експертна дипломатія, яка зможе своїми діями та доступними засобами, організувати та реалізувати на практиці відповідне сприйняття міжнародним суспільством військову агресію з боку Росії та заручитись відповідною підтримкою та більш рішучими діями інших країн.

А маючи у наявності висококваліфікованих фахівців-експертів у різних сферах застосування дипломатії, необхідно створити та використати поєднання з багатогранними можливостями цих сфер, в окрему галузь дипломатії – експертну дипломатію, яка стане інструментом для зовнішньої політики України на будь-яких рівнях міжнародних відносин та стане спільним механізмом для влади та громадського суспільства в досягненні українських національних інтересів.

Проаналізувавши матеріали, викладені у попередніх розділах дисертаційної роботи, можна зробити висновки про необхідність вивчення ставлення дипломатів до застосування експертної дипломатії як інструменту зовнішньої політики України.

Об'єкти дослідження: діючі та экс-працівники дипломатичних установ віком 30-65 років.

Предметом дослідження є: суб'єктивні оцінки працівників дипломатичних установ щодо зовнішньої політики України.

Мета: дослідити експертну дипломатію як інструмент зовнішньої політики України.

Завдання дослідження:

1. Визначити пріоритетність курсу зовнішньої політики України;
2. З'ясувати експертну думку щодо необхідності проведення референдуму щодо вступу в НАТО;
3. Встановити оцінку потенційних часових перспектив щодо можливого відновлення територіальної цілісності;
4. Оцінити рівень конфліктогенності у двосторонніх стосунках з Угорщиною;
5. Зрозуміти ефективність залучення експертної спільноти для вирішення зовнішньополітичних викликів.

Гіпотези:

1. Пріоритетним курсом зовнішньої політики України є вступ до ЄС.
2. Проведення референдуму щодо вступу в НАТО не на часі.
3. Територіальна цілісність України може бути відновлена у найближчі 10 років.
4. Стосунки України і Угорщини є конфліктними.
5. Наразі експертні кола не ефективно залучаються до процесів вирішення проблем у зовнішній політиці в Україні.

Сукупність респондентів: в даному дослідженні сукупність складалася із 10 респондентів, що працюють або працювали у дипломатичних установах України.

Обґрунтування методу дослідження: Дослідження проводилося у грудні 2018 року, шляхом експрес опитування дипломатів через анкетування згідно списку підготовлених питань (на умовах анонімності), оскільки

працівники дипломатичних установ є службовцями, відповідно, їх публічне ставлення має бути узгоджене та відповідати певному «кодексу поведінки / code of conduct». Зазначимо, що їх експертна думка важлива, і, відповідно, цей метод є ефективним для отримання результатів, тому що, дає можливість отримати від респондента відкриті та оперативні відповіді на питання дослідження.

Опитування проводилося двома мовами (російською та українською) в залежності від того, яка мова є рідною для респондента. Анкета, розроблена спеціально для даного дослідження знаходиться у додатках (Додаток 1).

Інтерпретація понять:

Зовнішня політика – стратегічний підхід української держави до відносин з іноземними державами, співпраці з міжнародними організаціями, просування своїх національних інтересів та захисту прав своїх громадян та української діаспори за кордоном.

Конфлікт – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями.

Євроінтеграція – складний та суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісного співробітництва європейських держав. Є одним із проявів провідної тенденції сучасного історичного розвитку — посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно-споріднених національних спільнот.

Референдум - прийняття громадянами рішення з конституційних, законодавчих чи інших внутрішньо- чи зовнішньополітичних питань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Після опрацювання 10 анонімних анкет можна представити такі результати дослідження по усім питанням, що були запропоновані респондентам для відповіді.

1. Чи вважаєте Ви приєднання України до Європейського Союзу пріоритетним напрямком зовнішньої політики?

Варіант відповіді	Кількість респондентів
a) Так	7
b) Ні	0
c) Важко відповісти	1
d) Інша відповідь	2

2. На Вашу думку, співпраця з країнами «Великої сімки» (Великобританія, Італія, Канада, Німеччина, США, Франція, Японія) допоможе зростанню іміджу України у її зовнішньо-політичних прагненнях?

Варіант відповіді	Кількість респондентів
a) Так	8
b) Ні	0
c) Важко відповісти	1
d) Інша відповідь	1

3. Чи потрібне проведення референдуму щодо вступу України в НАТО?

Варіант відповіді	Кількість респондентів
a) Так	5
b) Ні	5
c) Важко відповісти	0

d) Інша відповідь	0
-------------------	---

4. Чи відбувся б російсько-український конфлікт, якби Україна була членом НАТО?

Варіант відповіді	Кількість респондентів
a) Так	0
b) Ні	9
c) Важко відповісти	0
d) Інша відповідь	1

5. Як на Вашу думку, у якій часовій перспективі стане можливим відновлення територіальної цілісності, тобто реінтеграція Донбасу та повернення Криму?

Варіант відповіді	Кількість респондентів
у найближчі 5 років	6
у найближчі 10 років	3
більше 20 років	1
ніколи	0

6. Наскільки, як Ви вважаєте, є конфліктогенними стосунки України з Угорщиною? Надайте відповідну оцінку від 1 до 5, де: від «1» - не конфліктні до «5» - гостро конфліктні

Шкала оцінювання від «1» до «5»	1	2	3	4	5
Кількість респондентів	5	4	1	0	0

7. Оцініть ефективність залучення експертів для реагування на виклики зовнішньої політики України? Надайте відповідну оцінку від 1 до 5, де: від «1» - не ефективно до «5» - дуже ефективно

Шкала оцінювання від «1» до «5»	1	2	3	4	5
Кількість респондентів	2	4	4	0	0

В результаті проведеного опитування через анкетування підтвердилися та були спростовані такі гіпотези:

Гіпотеза перша, відповідно до відповідей, після підрахунку голосів, констатуємо такий розподіл голосів, стверджувально відповіли «Так» - 8 респондентів; «Ні» - 0 респондентів; «Важко відповісти» - 1 голос; «Інша відповідь» - 1 голоси із 10 опитаних загальної їх кількості. Один із респондентів вважає, що необхідно також сконцентруватись на внутрішніх питаннях країни, а «Інша відповідь» окреслив такі питання як: нормо творення, судочинство.

Тобто, на основі більшості голосів (8 із 10 опитаних) респондентів вважає, що - приєднання України до Європейського Союзу є пріоритетним напрямком зовнішньої політики. Тому стверджуємо, що ця гіпотеза підтвердилась на основі більшості голосів.

Гіпотеза друга, а саме проведення референдуму щодо вступу в НАТО, знайшло відображення у наступному розподілі кількості відповідей: на питання відповіли «Так» - 5; «Ні» - 5 респондентів; «Важко відповісти» - 0 голосів; «Інша відповідь» - 0 голосів із загальної кількості 10-ти співробітників дипломатичних установ.

Дана гіпотеза підтвердилась частково, тому що голоси респондентів розділились порівно, а це означає, що для однієї половини підготовка та проведення референдуму - не ефективна витрата засобів та часу, інша

половина навпаки, - вважає, що такий проведення референдуму буде відповідним «сигналом» для Альянсу щодо прискорення напрацювань для можливого розгляду України не тільки як партнера, а в найближчій перспективі майбутнього розпочати процес до вступу на постійній основі.

Гіпотеза третя, відповідно до результатів опитаних у кількості 10-ти дипломатів, голоси розподілились у відповідності до їх ставлення щодо повернення територіальної цілісності: це відбудеться «у найближчі 5 років» - вважають –6; «у найближчі 10 років» - вважають 3-є чоловік; 1 вважає, що це може зайняти «більше 20 років»; і «ніколи» - відповіло 0 (нуль) чоловік.

Таким чином та на основі більшості голосів, стверджуємо підтвердження даної гіпотези, єдина відмінність – перспектива у часі.

Гіпотеза четверта, після підрахунку голосів опитаних респондентів стосовно їх бачення надали оцінку конфліктності стосункам України і Угорщини:

Згідно зі шкалою оцінювання половина респондентів у кількості 5 голосів із 10 поставила оцінку «1» та вважає, що стосунки України і Угорщини не конфліктні; четверо (4) надали оцінку «2» чим підтверджують, що існують певні протиріччя України і Угорщини, але конфліктними їх назвати наразі не можна; 1 респондент поставив оцінку «3»; оцінка «4» залишилась без підтвердження; оцінку «5» гостро конфліктність відносин – оцінило 0 дипломатів. Можемо стверджувати, що гіпотеза не підтвердилась.

Гіпотеза п'ята, на рахунок неактивного залучення експертної спільноти до процесів у зовнішній політиці України надали свої відповіді наступним чином відповідно до шкали оцінювання, а саме: оцінку «1» - надав 2-є респондентів із 10; оцінка «2» - також отримала позитивного відображення у кількості 4-х відповідей; шкала з відміткою «3» - представлена 4-ма відповідями із 10 опитаних; навпроти «4» - 0 відповідей, та навпроти «5» - 0 відповідей відповідно. З огляду на результат оцінювання респондентами, вочевидь вимальовується висновок щодо підтвердження даної гіпотези.

Окрім результатів дослідження щодо залучення експертної дипломатії проаналізували та порівняли думку дипломата Володимира Дмитровича Хандогія, яку він висвітлив в інтерв'ю Fashionof Diplomacy «Сучасний стан української дипломатії, її перемоги, її проблеми та перспективи» від 22.03.2018, далі цитата: «Якщо під потужним зовнішньополітичним проривом розуміти набуття чинності Договору Україна — ЄС про асоціацію і отримання безвізового режиму з країнами Євросоюзу, то так.»

Що стосується ж залучення дипломатів з багаторічним досвідом до процесів у зовнішній політиці та чи звертається нинішнє керівництво МЗС за консультаціями до своїх колег, то – далі цитуємо Володимира Дмитровича Хандогія: «На жаль, ні.» в інтерв'ю Fashionof Diplomacy. [<https://fashion-diplomacy.com/exclusive/suchasniy-stan-ukrainskoi-diplomati/>]

Висновки до Розділу 3

Як вже відзначалося, в умовах посилення гібридності системи міжнародних відносин, важливу роль у визначенні ролі України в світі та регіоні матиме швидка адаптація альтернативних інструментів комунікації з різними цільовими групами, як в середині країни, так і за кордоном.

Експертна дипломатія може стати спільним механізмом влади та громадянського суспільства в досягненні українських національних інтересів. В той же час, початок цієї співпраці вимагає від владних структур політичної волі та розуміння, що світ невинно рухається від формування зовнішньої політики держав до зовнішньої політики суспільств.

Експертна дипломатія – це є цілеспрямована робота офіційних інституцій, пов'язаних з виробленням та реалізацією зовнішньої політики, з представниками експертного середовища.

Таким чином, можна запропонувати визначення, а саме експертна дипломатія – це сукупність дій і відносин, що спрямовані на вироблення стратегій та інструментів для вирішення зовнішньополітичних конфліктів.

У відповідності до результатів дослідження ми отримали дані, що дозволяють визначити думку дипломатів з приводу їх ознайомленості по

залученню та ефективному використанню експертної дипломатії як інструменту реалізації зовнішньої політики, яка підтверджує правильність здійснених кроків як у конкретних напрямках, так і, в окремих блоках.

Так, у ході розробки програми перед дослідником були поставлені такі завдання:

- Визначити пріоритетність курсу зовнішньої політики України;
- З'ясувати експертну думку щодо необхідності проведення референдуму щодо вступу в НАТО;
- Встановити оцінку потенційних часових перспектив щодо можливого відновлення територіальної цілісності;
- Оцінити рівень конфліктогенності у двосторонніх стосунках з Угорщиною;
- Зрозуміти ефективність залучення експертної спільноти для вирішення зовнішньополітичних викликів.

Окреслені вище завдання були вирішені в рамках даного дослідження: було отримано інформацію про думки дипломатів стосовно експертної дипломатії, їх ставлення та оцінки стану перспективності і ефективного залучення як інструменту для досягнення цілей на міжнародній арені.

Окрім вищевказаних завдань, в результаті дослідження було підтверджено або спростовано такі гіпотези:

- Гіпотезу про те, що більшість респондентів вважають пріоритетним курсом зовнішньої політики України є вступ до ЄС. А це результат довготривалої праці у цьому напрямку;
- Часткова підтримка гіпотези про проведення референдуму щодо вступу в НАТО, а це підштовхне до прискорення напрацювань у спільному руслі для можливого розгляду України не тільки як партнера, а в найближчій перспективі майбутнього розпочати процес до вступу на постійній основі;

- Гіпотезу, щодо повернення територіальної цілісності на основі більшості голосів, єдина відмінність у думках, це – перспектива у часі;
- Гіпотезу, стосовно конфліктності у стосунках між Україною та Угорщиною;
- Гіпотезу про те, що неактивне залучення експертної спільноти до процесів, уповільнює вирішення проблем, у зовнішній політиці України

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У ході написання даної магістерської дисертаційної роботи досягнуто мети, що була поставлена перед автором з самого початку, а саме: опрацьовано, підтверджено та/або спростовано теоретичні засади «дипломатії», існуючі теоретичні доробки щодо її проблематики, а також виокремлено єдиний науковий підхід до її вивчення, відповідно до сучасних викликів зовнішньо-політичної діяльності в умовах конфлікту.

У першому розділі даної детально розглянуто проблематику сучасної дипломатії, а саме — неможливість її виокремлення, як явища цілком незалежного за своєю суттю та властивостями. Розвиток та функціонування дипломатії не є можливим за відсутності таких чинників, як потреба у суспільних зв'язках та водночас, присутності протиріч чи їхньої складнішої похідної — конфліктів, внаслідок постійної взаємодії суб'єктів у таких зв'язках. Отже, як підсумок, концептуалізовано підходи до розгляду терміну «конфлікт», в аспекті соціально-політичного протиріччя.

Виходячи з загальних теоретичних засад, конфлікт є явищем, яке постійно супроводжує суспільний розвиток. Сам конфлікт не заслуговує ані позитивної, ані негативної оцінки. Проте якими б не були причини приниження чи обмеження потреб людини, як індивіда та громадянина, якщо більшість населення країни не бачитиме свого місця в соціально-політичній структурі та не зможе задовільнити свої основні соціально-політичні потреби в рамках інститутів, це неминуче зростить їх прагнення зруйнувати або змінити радикальним способом.

В межах даної роботи автор спробував надати власне визначення конфлікту, а саме: *«Конфлікт – як соціально-політичне протиріччя» - це сама ідея розв'язання конфлікту, - з одного боку, а спосіб – з іншого, і, ці складові не сприймаються демократичним суспільством у руслі кооперації.*

Друга світова війна розставила свої крапки над „і”. Із моменту її припинення, змінюються і пріоритети та все більшої популярності набуває мирний метод розв'язання конфліктних чи спірних ситуацій, без зброї та

кровопролиття. Важливим аспектом у „новому баченні світу” є бажання не завойовувати, а співпрацювати на взаємовигідних умовах та на різних рівнях, для котрих такі відносини є вагомим вкладом у суспільно-політичний розвиток держави.

У другому розділі дисертації зібрано історичні передумови виникнення такого поняття, як „дипломатія” та подано конкретні методи застосування дипломатії в умовах конфлікту, а саме необхідності його досліджувати неподільно, використовуючи надійні джерела, порівнювати із досвідом минулого, створити програму на недалеке майбутнє. Подано авторську періодизацію дипломатичних відносин після Другої світової війни. Умовно дипломатія в умовах конфлікту переживала своє найхарактерніше становлення у:

- Період після Другої світової війни, внаслідок чого встановлено нові, чіткі та універсальні правила щодо забезпечення миру та безпеки народів в усьому світі. Позитивна сторона цього періоду як для світу, так і для України загалом (участь України в розробці Статуту ООН та підписання його 26 червня на конференції у Сан-Франциско, як однієї з країн засновниць).

- Період холодної війни, яка містила кілька під етапів: 1953 – 1962 рр «ядерні перегони», 1962-1979 рр боротьба за сфери впливу; 1979-1985 перегони озброєння аж 90-х, прояви котрої виступили в брутальній формі на Європі та негативно відбилась на утвердженні міжнародних відносин в глобальному і локальному аспектах. Негативна сторона: холодна війна обмежила поле міжнародної співпраці, дала поштовх до формування ворожих поглядів і площинної конфронтації. Як-наслідок, паралізованість системи безпеки ООН.

- Розпад СРСР та перемога США. Тобто, утворення абсолютно „нового порядку” та становлення „оновлених” держав на міжнародному ринку. Фактично, на даному етапі, дипломатія, як

шлях мирних переговорів, знову набуває вагомості та стає інструментом „домовленостей” між державами у сфері, перш за все, економічній.

Новизна першого та другого розділі полягає у тому, що сучасний світ — світ зглобалізований. Із появою інтернет-простору, доступ до вивчення інформації відбувається миттєво. По суті, світ із розміру „L” зменшився до розміру „M”. Цей приклад вплинув і на розвиток дипломатії. Однак, у „меншому” світі не стало менше конфліктів. І хоч інформаційний простір залишається відкритим 7/24/365, однак саме він є першим чинником, котрий дозволяє інформації проникати глибоко у свідомість суспільства, формуючи тим самим його погляди. Держава, як дипломат-посередник — це безперечно, міцний каркас для ведення переговорів, проте дещо консервативний, традиційний та, як показує практика не завжди приводить до бажаних результатів. Дипломатія сьогодні займає нову нішу, будучи доступною для всіх, відтак, беззаперечною новизною можна назвати появу неурядових учасників дипломатичних переговорів, як-правило, це журналісти, науковці, впливові діячі культури, що представляють певні погляди та захищають суспільні інтереси. Такі люди, ще не „політизувались” та часто підходять до дипломатії без глобальної візії, вирішуючи актуальні питання тут і зараз, в той час, як політичні діячі часто обмежені у своїх висловлюваннях та поглядах через бажання передбачити розвиток ситуації на найближчі кілька років та обрати найбільш вигідний сценарій, котрий би не суперечив зовнішньополітичній стратегії. Практика «повільних» переговорів поступились місцем ініціативі та швидкому прийняттю рішень. Це докорінно змінило вимоги до дипломатичних представників. Варто додати, що саме на третьому етапі класичної дипломатії міжнародно-правовий кодекс дипломатії набуває сучасного вигляду.

У третьому розділі на основі аналізу теоретичних знань не випадково зосереджено увагу на „експертній дипломатії”, котра стоїть поряд із „каталітичною дипломатією”, „швидкою дипломатією”, тощо. Оцінено

найбільш ефективні методи дипломатичної роботи із забезпечення національних інтересів на міжнародній арені та визначено, що саме експертна дипломатія є ключем до врегулювання масштабних конфліктів мирним шляхом.

На експертну дипломатію слід дивитись крізь призму емпіричних даних та практичних застосувань, що поступово лягають в основу досвіду. Експертну дипломатію слід розглядати, як сукупність дій і відносин, спрямованих на вироблення стратегій та інструментів для вирішення зовнішньополітичних конфліктів. Сьогодні демократія повстає у вигляді сукупних багатосторонніх процесів, що вимагають бачення цілісної картини світу і вимагають адекватності прийнятих рішень. Автор магістерської дисертації зосередив увагу на значенні дипломатії та необхідності залучення її як інструменту, у фокусі завдань якої, окрім зовнішніх, постають ще й внутрішні цілі. Її беззаперечним покликанням є вміння спонукати до співпраці сторони конфлікту.

На основі опрацьованого матеріалу зацентовано увагу на важливих для України аспектах, тобто на вивченні і практичному застосуванні найкращих варіантів закордонного досвіду з метою забезпечення стійкості політико-суспільного блага у сфері національної безпеки. Перш за все, це обумовлено необхідністю формувати новий якісний вітчизняний сектор безпеки та оборони, котрий повинен мати риси, притаманні стійким системам: безперебійне функціонування, адаптація до умов, що змінюються, здатність витримувати неочікувані удари.

Відтак, експертна дипломатія, як інструмент у зовнішній політиці, досліджувалась за допомогою застосовування кількісних методів, а саме шляхом опитування (анонімно) через анкетування. Новизна дослідження — формування впливу експертної дипломатії на зростання іміджу України в міжнародному вимірі. Отож, проведено дослідження, що дозволили визначити думку дипломатів із приводу їх ознайомленості щодо залучення та

ефективного використання експертної дипломатії, як інструменту реалізації пунктів зовнішньої політики.

По-перше, це дало змогу оцінити компетентність працівників державних структур, що покликані, безпосередньо, вирішувати конфлікти на міжнародному рівні. По-друге, дало зрозуміти, які переконання побутують на сьогоднішній день щодо ефективності ведення зовнішньої політики у країні.

Виходячи із означених висновків даної роботи можна запропонувати посилити вплив експертної дипломатії для вирішення конфліктів. Виникає необхідність:

1. Створити ініціативну групу з числа представників аналітичних центрів та дослідників зовнішньої політики з метою напрацювання пропозиції до міністерства закордонних справ щодо проведення стратегічних форумів за найбільш важливими темами зовнішньополітичного порядку денного.

2. Створити спільну робочу групу з експертної дипломатії, мандат якої дозволяв спільно з представниками МЗС напрацювати інструменти посилення експертної присутності України за кордоном, створити передумови для участі експертної спільноти у формуванні стратегічного бачення ролі України у світі.

3. В новій редакції положення «Про Міністерство закордонних справ України» спільно з експертною робочою групою розширити та змістовно наповнити норми, що передбачають умови створення та діяльності експертних рад при МЗС. На основі цих змін спільними зусиллями було б доцільно напрацювати положення про експерту раду при МЗС, яке б передбачало чіткі функції та механізми щодо участі у процесі прийняття рішень у сфері зовнішньої політики.

4. Провести інвентаризацію потенційних суб'єктів дипломатичної експертизи з числа аналітичних центрів та експертних мереж, їх проектного портфелю та аналітичної спроможності для формування загальної картини потенціалу експертної дипломатії.

5. В ході контактів з розробниками зовнішньої політики окрему увагу звернути на формування формального чи неформального плану розвитку

експертної дипломатії, який би враховував цілі МЗС та опирався на можливості експертного співтовариства та аналітичних центрів.

Загалом, дана робота відповідає на одне із найважливіших запитань дипломатії сьогодення: чи готова Україна використовувати у вирішенні конфліктів обрану стежку дипломатії та чи є вона ефективною в рамках обраного курсу власної зовнішньої політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література українською та російською мовами:

1. Арнольд В.И. , Гюйгенс и Барроу, Ньютон и Гук [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу:
https://www.eduspb.com/public/books/byograf/arnold_gyuygens_i_barrou_nyuton_i_guk_0.pdf.
2. Адамські В. Аспірації - інтереси - конфлікт [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу:
http://rcin.org.pl/Content/62050/WA004_81794_P91203_Adamski-Aspiracje-in.pdf
3. Волович В. І., Тарасенко В. І., Захарченко М. В. та ін. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / уклад. за заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Укр. центр духовн. культури, 1998. — 736 ст.
4. Генюш С.В. Экспертная дипломатия: гражданское общество на службе внешней политики. Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование [Електронний ресурс]/ №5, 2012. — Режим доступу до ресурсу:
<https://cyberleninka.ru/article/v/ekspertnaya-diplomatiya-grazhdanskoe-obschestvo-na-sluzhbe-vneshney-politiki>
5. Даймонд Л., МакДонольд Дж.. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. — Навч.-метод. посібник / / – К.: ФОП Стеценко В.В. – 2016. – 192 с.
6. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ - початку ХХІ століття [Електронний ресурс] / Львів: видавництво УКУ, 2013. — Режим доступу до ресурсу:
<https://cyberleninka.ru/article/v/elenskiy-v-velike-povernennya-religiya-u-globalniy-polititsi-ta-mizhnarodnih-vidnosinah-kintsya-hh-pochatku-xxi-stolittya-vidavnitstvo>
7. Зінченко А. Історія дипломатії: від давнини до початку нового часу. Навчальний посібник. — Вінниця: Нова книга, 2002. — 564 с.

8. Макаренко Є. А., Кучмій О. П. Публічна дипломатія / Є. А. Макаренко, О. П. Кучмій / Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. [Електронний ресурс] // Редкол.: Л. В. Губеорський (головна) та ін. – К.: Знання України, 2004. — Режим доступу до ресурсу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zZ8A9sJHEFIJ:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/gileya_2015_102_101.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=pl
9. Манжола В., Превентивна дипломатія // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т., Ред. кол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 . — Т.2 — 812с.
10. Неклесс А. И. Гибридные войны. Облик и параметры вооруженных конфликтов в XXI в., „Независимая газета” [Електронний ресурс]. — 2015. Режим доступу до ресурсу:— http://www.ng.ru/ideas/2015-09-18/5_war.html
11. Олеандров В. Л. Многосторонняя дипломатия // Право и управление. XXI век . - М.: ФГОВУ ВПО "МГИМО(у) МИД РФ" , 2013, № 2 (27). - С. 69-76
12. Олбрайт М. Религия и мировая политика: пер. с англ. / М. Олбрайт, Б. Вудвард ; пер. А. Денисов. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. — 352 с.
13. Резнікова О.О. Забезпечення стійкості держави і суспільства до терористичної загрози в Україні та світі [Електронний ресурс] // Стратегічні пріоритети, № 3 (44) 2017. — Режим доступу до ресурсу: <http://sp.niss.gov.ua/articles/1520/>
14. Салторі Дж., Вертикальная демократия [Електронний ресурс] / Варшава 1994. — Режим доступу до ресурсу: http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/S/1993-2-9-Sartori-Vertikalnaya_demokratiya.pdf
15. Сковоронський Д.М. Поняття «соціальна держава» у теоретичній ретроспективі // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та

- перспективи розвитку: матеріали учасників III-ї заочної науково-практичної конференції (Львів, 11 квітня 2016 р.). – Львів: ННІПП НУ “Львівська політехніка”, 2016. – С. 147–151.
16. Сорель Ж., Размышления о насилии / Пер. с фр. под ред. Б. Скуратов (с. 9-57, 245-291), В. Фриче (с. 58-244). Редактор В. Акулова. М.: Фаланстер, 2013. — 293 с.
17. Тощенко Ж. Т. , Социология труда : учебник и практикум для академического бакалавриата / Ж. Т. Тощенко, Г. А. Цветкова. — 2-е изд., пер. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2018. — 472 с. — (Серия : Бакалавр. Академический курс).
18. Фішер Р., Ури Р., Паттон Б., Переговори без поразення. Гарвардський метод. / М. : Манн, Иванов и Фербер, 2018.// пер. Татьяна В. Новикова — 272 ст.
19. Циватый В. Г. Новая публичная дипломатия: традиции, новации, инструментарий XXI века (опыт для Украины) [Електронний ресурс] / В. Г. Циватый. — III міжнародна науково– практична конференція «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики». — Режим доступу до ресурсу: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zCMRvNGB0a0J:https://cyberleninka.ru/article/n/publichnaya-i-kulturnaya-diplomatiya-ukrainy-hhi-veka-institutsionalnoe-izmerenie-i-strategii-razvitiya.pdf+&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=pl>
20. Хайнал Питер И. ван. Группа восьми и Группа двадцати: эволюция, роль и документация [Електронний ресурс] / М.: Логос — 2008. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.labyrinth.ru/books/565482/>
21. Черниш Н. Основы социологии [Електронний ресурс] / ЛНУ ім. Івана Франка. — Режим доступу до ресурсу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Chernysh_Nataliia/Sotsiologhiia_Kurs_lektsii.pdf
22. Яхно Т.П., Куровіна І.О. Конфліктологія та теорія переговорів, Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 168 с.

Література іноземними мовами:

23. Arendt H. Graniceorganizacji / red. Maria Romanowska, Joanna Cygler. — 1985. — с. 56-58
24. Alger C. The United Nations System. A Reference Handbook. [Електронний ресурс] / Santa Barbara, CA. — 2006. — Режим доступу до ресурсу: <https://books.google.pl/books?id=5saYCyZnKrMC&pg=PA340&lpg=PA340&dq=Alger+C.+The+United+Nations+System.+A+Reference+Handbook.&source=bl&ots=xyhEEpu43h&sig=T0VmMAwzI5AqmmU9hEHd1MXLJ9c&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwic49D9nqXfAhV2AhAIHbVTAO8Q6AEwA3oECAkQAQ#v=onepage&q=Alger%20C.%20The%20United%20Nations%20System.%20A%20Reference%20Handbook.&f=false>
25. Clinton D. The Distinction between Foreign Policy and Diplomacy in American International Thought and Practice [Електронний ресурс]. / Лейден 2012. — Режим доступу до ресурсу: https://brill.com/abstract/journals/hjd/6/3-4/article-p261_2.xml
26. Cohen R. Reflections on the New Global Diplomacy: Statecraft 2500 BC to 2000 A [Електронний ресурс]. — Лондон 1999. — Режим доступу до ресурсу: https://doi.org/10.1007/978-1-349-27270-9_1
27. Cohen, T. R. (2010). Conflict resolution. In I. B. Weiner & W. E. Craighead (Eds.), The Corsini Encyclopedia of Psychology, 4th edition, Volume 1 (pp. 390-391). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc. Available at: <http://dx.doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy0219>
28. Cooper A.F., Heine J., Thakur R. The Oxford Handbook of Modern Diplomacy. — Oxford: OUP Oxford, 2013.
29. Cox B. Faith-Based Reconciliation: A Moral Vision That Transforms People and Societies. — Xlibris Corporation, 2007. — с. 122
30. Dahrendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society [Електронний ресурс]. / Стендфорд, Каліфорнія 1959. — Режим доступу до ресурсу: <https://giuseppescapograssi.files.wordpress.com/2014/12/dahrendorff.pdf>

31. Davenport D. The New Diplomacy, „Policy Review” [Электронный ресурс]. — 2002, №116. — Режим доступа до ресурсу: <https://www.hoover.org/research/new-diplomacy>
32. Davidson W. D., Montville J. V. Foreign Policy According to Freud // Foreign Policy. — 1981-1982. — №45: 145-157
33. Der Derian J., Ondiplomacy: A Genealogy of Western Estrangement / Blackwell Pub (November 1, 1991). — с. 288
34. Deutsch M. i Coleman P.T. (red.), Rozwiązanie konfliktów, Kraków: WUJ 2005. — wyd. 1. — с. 649
35. Diamond L. Multi-Track Diplomacy: A Systems Approach to Peace / West Hartford, Conn : Kumarian Press. — 1996. — с. 182
36. Festinger I., Riecken H.W., Schachter S. When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of Modern Group that Predicted the Destruction of the World / HARPER & ROW; Harber Torch books edition (January 1, 1956). — с. 253
37. Hamilton K., Langhorne R. The Practice of Diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration. — 1980. — с. 288
38. James A., Diplomacy „Review of International Studies” [Электронный ресурс]. — 1993. — Режим доступа до ресурсу: <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/diplomacy/6266F666CB38A6C63677B30603256D5D>
39. Kissinger H. Diplomacy / New York: Simon&Schuster. — 1994. — Режим доступа до ресурсу: https://books.google.pl/books?hl=uk&lr=&id=VPHQMG3Ue1wC&oi=fnd&pg=PA17&dq=Kissinger+H.+Diplomacy&ots=PQWiXLff&sig=v58blHY0qUf4ymyv_smod04ZyGs&redir_esc=y#v=onepage&q=Kissinger%20H.%20Diplomacy&f=false
40. Magalhães J. C. The Pure Concept of Diplomacy / Greenwood Publishing Group. — 1988 - 150 Seiten. — p. 145
41. Mowat R. B. Diplomacy and Peace / NewYork, R. M. McBride&company. — 1936. — 2 p.l., 7-295 p.

42. Moll R. The Father of Faith-Based Diplomacy // ChristianityToday. — 2008. — September. — Pp. 50-53.
43. Nahlik S. Prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe. Zeszyt I. — Kraków 1978, —s. 25
44. Princen T.. NGOs: Creating a Niche in Environmental Diplomacy, Лондон 1994. pp. 217-37
45. Rosenthal G. Inside the United Nations: Multilateral Diplomacy Up Close. — London. — Published March 27. — 2017. — p. 152
46. Satow E. Satow's Guide to Diplomatic Practice [Электронный ресурс] / Cambridge University Press // September 2011. — Режим доступа до ресурсу: <https://www.cambridge.org/core/books/guide-to-diplomatic-practice/CE8BCA8ECE89A4F5D89191AA7FC5B0B8>
47. Sharp P. Who Needs Diplomats? The problem of diplomatic representation / „International Journal”. —1997. — pp. 607-631
48. Sielezin Jan Ryszard. Teoretyczne problemy konfliktów społeczno-politycznych i ich specyfika. Próba egzemplifikacji // Wrocławskie Studia Politologiczne 11. — 2010
49. Sobkowiak L. Studia z teorii polityki [Электронный ресурс] // Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. — 1999. — Режим доступа до ресурсу: http://www.academia.edu/35658597/Studia_z_teorii_polityki_Tom_I_red._A_W._Jab%C5%82o%C5%84ski_i_L._Sobkowiak.pdf
50. Staar R.F., Leroy A. Binns. Military constraints in East-West Relations: A Case Study of Similar Military Patterns and Out comes Resulting from US Involvement in Vietnam and Soviet Intervention in Afghanistan [Электронный ресурс] // Department of Government, University of the West Indies, Mona, Jamaica, — 2015. — Режим доступа до ресурсу: https://file.scirp.org/pdf/JSS_2015103009334698.pdf
51. Troy J. Faith-Based Diplomacy under Examination [Электронный ресурс] // The Hague Journal of Diplomacy. — 2008. — №3, — Режим доступа до

ресурсу: http://www.academia.edu/9588815/Faith-Based_Diplomacy_under_Examination

52. Ury W. L. Dochodzącozgody. Przekształcanie konfliktów w domu, w pracy i na świecie / wyd. Moderator, — с. 294
53. Walker R. Multilateral Conferences: Purposeful International Negotiation // Palgrave Macmillan; Soft cover reprint of the original 1st ed. 2004 edition (January 1, 2004). — с. 281
54. Wiseman G. „Polylateralism” and New Modes of Global Dialogue / Diplomate Studies Programme Leicester University // Centre for the Study of Diplomacy. — 1999. — p. 26

Електронні джерела українською та російською мовами:

55. Кирилюк Ф.М., Конверський А.Є., Білик В.Ф. - Політологія: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс] // Політологія. - 2004. - Режим доступу до ресурсу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2165.html>
56. Природні катаклізми скасовують війни [Електронний ресурс] // Обозреватель. - 2007. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/96418-prirodni-kataklizmi-skasovuyut-vijni.htm>
57. Портал оборонної інформації [Електронний ресурс]. - 2018. - Режим доступу до ресурсу: https://cacds.org.ua/?page_id=4696
58. Статут ООН [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf
59. Словопедія [Електронний ресурс]. - 2018. - Режим доступу до ресурсу: <http://slovopedia.org.ua/36/53392-0.html>
60. Угода про асоціацію Україна — ЄС набула чинності [Електронний ресурс] // Укрінформ — 2017. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2296693-ugoda-pro-asociaciju-ukraina-es-nabula-cinnosti.html>
61. Шайда О.Є. - Презентаційні матеріали з дисципліни «Дипломатична та консульська служба» [Електронний ресурс] // Львівська комерційна

академія. - 2014. - Режим доступу до ресурсу:
http://www.lac.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/MEV/Shayjda/Kaf_MEV_DKS_Lecture_1.pdf

Електронні ресурси іноземними мовами:

62. Bayer L. Examining Central and Eastern European Protests Groups [Електронний ресурс] // Stratfor. - 2015. - Режим доступу до ресурсу: <https://worldview.stratfor.com/article/examining-central-and-eastern-european-protest-groups>
63. Czerny P.G. Pluralism: Structural Differentiation and Functional Conflict in the Post-Cold War [Електронний ресурс] // Sage Journals. - 1993. - Режим доступу до ресурсу:
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/03058298930220010401>
64. History and Mission [Електронний ресурс] // RAND. - 2018. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.rand.org/about/history.html>
65. Homan C. - Energy Independence: A Short History [Електронний ресурс] // Foreign Policy. - 2012. — Режим доступу до ресурсу: <https://foreignpolicy.com/2012/01/03/energy-independence-a-short-history/>
66. Korniiichuk I. Religious Diplomacy: Prerequisites to development and the theoretical foundations [Електронний ресурс]. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/13390/1/Korniiichuk.pdf>
67. Murray S. The naissance of diplomatic theory [Електронний ресурс] // Humanities & Social Science Papers. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: https://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1788&context=hss_pubs
68. Oxford English Dictionary Online [Електронний ресурс]. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.oed.com/>
69. The experts: controversial articles, critical to pics and unusual point so fview [Електронний ресурс] // Auswärtiges Amt. — 2014. — Режим доступу до ресурсу:
http://www.auswaertiges-amt.de/EN/AAmt/Review2014/Experten_node.html

- 70.Дипломатичне представництво: організація і форми роботи [Електронний ресурс] // Безкоштовна бібліотека підручників. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4343.html>
- 71.Think Tank Cooperation [Електронний ресурс] // The Ministry of Foreign Affairs. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: http://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/strategy_planning/think_tank_cooperation

Додаток 1

Анкета

№ Питання	Питання	Варіанти відповідей	Кількість відповідей
1	2	3	
Питання 1	Чи вважаєте Ви приєднання України до Європейського Союзу пріоритетним напрямком зовнішньої політики?	a) Так	
		b) Ні	
		c) Важко відповісти	
		d) Інша відповідь	
Питання 2	На Вашу думку, співпраця з країнами «Великої сімки» (Великобританія, Італія, Канада, Німеччина, США, Франція, Японія) допоможе у зростанню іміджу України у її зовнішньо-політичних прагненнях?	a) Так	
		b) Ні	
		c) Важко відповісти	
		d) Інша відповідь	
Питання 3	Чи потрібне проведення референдуму щодо вступу України в НАТО?	a) Так	
		b) Ні	
		c) Важко відповісти	
		d) Інша відповідь	
Питання 4	Чи відбувся б російсько-український конфлікт, якби Україна була членом НАТО?	a) Так	
		b) Ні	
		c) Важко відповісти	
		d) Інша відповідь	
Питання 5	Як на Вашу думку, чи стане можливим відновлення територіальної цілісності, тобто реінтеграція Донбасу та повернення Криму?	у найближчі 5 років	
		у найближчі 10 років	
		більше 20 років	
		ніколи	
Питання 6	Наскільки, як Ви вважаєте, є конфліктогенними стосунки з Угорщиною?	"1" - не конфліктогенні	
		"2" - існують протиріччя	
		"3" - майже конфліктні	
		"4" - скоріше конфліктні	
		"5" - гостро-конфліктогенні	
Питання 7	Оцініть ефективність залучення експертів для реагування на виклики зовнішньої політики? Надайте відповідь за шкалою від 1 до 5	"1" - не ефективно	
		"2" - низька ефективність	
		"3" - середня ефективність	
		"4" - ефективність вище середньої	
		"5" - дуже ефективно	